

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyriometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Eva Michalčáková

**Realizace a význam odborné přípravy pěstounů a
osvojitelů v Olomouckém kraji**

Bakalářská práce

vedoucí práce: Mgr. Jiří Kovalčík

2012

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a za použití uvedených pramenů a literatury.

V Jeseníku 16.04.2012

.....

Eva Michalčáková

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Jiřímu Kovalčikovi za odborné vedení bakalářské práce a cenné rady, které mi poskytl. Děkuji paní Mgr. Andrei Jelínkové a Lence Schneyderové, za důležité informace a materiály, které přispěly k napsání mé absolventské práce.

Obsah

Úvod.....	7
1. Náhradní rodinná péče jako služba dítěti.....	9
1.1 Charakteristika náhradní rodinné péče	9
1.2 Historický exkurz do problematiky náhradní rodinné péče.....	10
1.3 Formy náhradní rodinné péče	11
1.3.1 Osvojení.....	11
1.3.2 Pěstounská péče	13
1.4 Základní legislativa pro oblast náhradní rodinné péče	15
1.5 Budoucnost náhradní rodinné péče.....	16
1.5.1 Změny v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí	17
1.5.2 Nový občanský zákoník.....	18
2. Zprostředkování náhradní rodinné péče	19
2.1 Role orgánů sociálně-právní ochrany dětí v rámci náhradní rodinné péče.....	19
2.2 Odborná příprava k přijetí dítěte do rodiny	26
2.2.1 Forma práce s budoucími osvojiteli nebo pěstouny.....	28
2.2.2 Příprava na příchod dítěte do rodiny.....	30
2.3 Poradní sbor a postup výběru dítěte do rodiny	31
2.4 Převzetí dítěte do rodiny	32
2.5 Komparace budoucích osvojitelů a pěstounů	33
2.5.1 Podání žádosti a postup před přípravou.....	33
2.5.2 Rozdíly v přípravě budoucích osvojitelů a pěstounů.....	34
2.5.3 Přijetí role pěstouna a osvojitele	35
2.5.4 Utváření identity dítěte	35
3. Popis zkoumané oblasti – Olomoucký kraj	37
3.1 Stručná charakteristika Olomouckého kraje	37
3.2 Zajištění náhradní rodinné péče v Olomouckém kraji.....	38
4. Výzkumná část.....	39
4.1 Formulace dílčích výzkumných cílů.....	39
4.2 Metodika výzkumu	39
4.3 Vyhodnocení rozhovorů u rodičů pěstounů.....	40
4.4 Výsledky výzkumu u rodičů pěstounů.....	43
4.5 Vyhodnocení rozhovorů u rodičů osvojitelů	45

4.6 Výsledky výzkumu u rodičů osvojitelů	47
4.7 Srovnání výsledků rozhovorů pěstounů a osvojitelů	49
Diskuse.....	51
Závěr	53
Seznam použité literatury	55
Seznam příloh	57

Resumé

Bakalářská práce se věnuje oblasti náhradní rodinné péče. Tato oblast je velice rozsáhlá, proto se zaměřuje na realizaci a význam odborné přípravy pěstounů a osvojitelů před svěřením dítěte do náhradní rodiny. V úvodní části bakalářské práce je vysvětleno, co je náhradní rodinná péče. Významná část bakalářské práce vysvětluje a popisuje jednotlivé fáze celého procesu realizace a odborné přípravy žadatelů od podání žádosti až po svěřením dítěte do rodiny. Výzkumná část obsahuje rozhovory s rodinami, které mají svěřeno dítě/děti do pěstounské péče nebo osvojení a zabývá se celým procesem od podání žádosti až po převzetí dítěte do rodiny. Výstupem je hodnocení procesu a doporučení, co by se v něm mělo změnit.

Summary

The Bachelor's work is on the topic of substitute family care. This is a very wide scope area, therefore the work is focused on the implementation and importance of the specialised preparation of foster carers and adoptive parents prior placement of a child in the substitute family. The first part of the Bachelor's work describes the meaning of substitute family care. Significant part of the work explains and describes individual stages of the complex process of implementation and specialised preparation of the applicants from the moment of submitting an application to the actual entrusting of a child in to the care of the family. The research part contains interviews with families, which have a child/ children in foster care or who have adopted and it talks about the whole process from submitting an application to acceptance of a child by the family. Evaluation of the process and recommendations for its adaptations are the outputs of the work.

Úvod

Bakalářská práce se bude věnovat oblasti náhradní rodinné péče. Náhradní rodinná péče je jednou z forem, jak dítěti zajistit novou fungující a spokojenou rodinu. Práce se konkrétně věnuje dvěma formám náhradní rodinné péče, a to osvojení a pěstounské péči, kdy tyto děti jsou umístěny v ústavním zařízení. Vyskytují se případy, kdy dítě není možné osvojit z důvodu jeho nepříznivého zdravotního stavu, etnickému původu či věku, v případech, kdy biologičtí rodiče odmítají dát souhlas k osvojení dítěte nebo žadatelé nechtějí dítě osvojit. V těchto případech je zde další forma náhradní rodinné péče a to péče pěstounská, která umožňuje dítěti možnost žít v nové rodině. Sociální práce má v celém procesu zprostředkování nenahraditelnou roli, protože náhradní rodinná péče formou osvojení nebo pěstounské péče je z velké části realizována sociálními pracovníky a je nezbytnou součástí sociální politiky státu, jejímž cílem by mělo být zajistit, aby co nejvíce dětí vyrůstalo v domácím prostředí.

Cílem práce je podat celkový přehled o přípravě budoucích pěstounů a osvojitelů a zároveň kriticky zhodnotit celý proces a přinést doporučení, co by se mohlo v procesu zprostředkování změnit. Užitečnost tohoto cílu vyplývá z několika důvodů. Prvním je poměrně velké množství monografií, která se věnuje oblasti náhradní rodinné péče, není však mnoho literatury, která by se souhrnně věnovala zprostředkování náhradní rodinné péče od podání žádosti až po převzetí dítěte do rodiny. Zároveň je oblast náhradní rodinné péče stále živou a dynamickou oblastí, která je jednak vzhledem k plánovaným změnám obsahem veřejné diskuse a zároveň v sobě obsahuje zajímavou oblast, ve které se propojuje spolupráce mnoha subjektů veřejné správy, neziskového sektoru a dalších subjektů. Proces odborné přípravy je navíc oblastí, která by měla být pro budoucí žadatele srozumitelná a dobře známá již před podáním žádosti. Výstupem práce bude také zhodnocení a doporučení změn v procesu zprostředkování, které vyplyne ze zjištění od rodin, které procesem přípravy prošly.

Bakalářská práce bude empirická, přičemž na teoretická východiska naváže realizací kvalitativního výzkumu za využití strukturovaného rozhovoru. Práce bude rozdělena do čtyř kapitol. Teoretická část bude obsahovat první kapitola zaměřenou na definici základních pojmů náhradní rodinné péče, legislativní úpravu a budoucnost náhradní rodinné péče. Druhá kapitola se bude podrobně věnovat zprostředkování náhradní rodinné péče formou osvojení a pěstounské péče včetně odborných příprav a budou zde popsány jednotlivé úkony a postupy

všech institucí, které se podílí na zprostředkování. Ve třetí části bude obsažena charakteristika zkoumané oblasti, tedy Olomouckého kraje včetně charakteristiky.

Ve výzkumné části jsem charakterizovala cíle a metodologii výzkumu, provedla analýzu realizovaného výzkumu a popsala zjištěné výsledky. Zvolené téma a rovněž cíl práce byly proto důvodem pro výběr kvalitativního výzkumu a následně techniku strukturovaného rozhovoru. Jejich cílem je zjištění, jak žadatelé o pěstounskou péči a osvojení vnímali celý proces zprostředkování, jak hodnotí strukturu přípravy, zda jim vyhovovala nebo zda na základě vlastních zkušeností by navrhovali nějaké změny. K vyhodnocení získaného materiálu jsem použila metodu zakotvené teorie, konkrétně jsem pro účely tohoto výzkumu použila otevřené kódování.

Tato bakalářská práce by mohla být přínosem pro pracovníky státní správy jako informační zdroj, kde by mohli čerpat osobní připomínky žadatelů pro zkvalitnění práce v procesu zprostředkování a přípravy žadatelů o náhradní rodinnou péči.

Tuto bakalářskou práci jsem si vybrala z důvodu, že problematika náhradní rodinné péče je mi velice blízká, protože se velice často setkávám s pěstounskými i osvojitelskými rodinami. Velice se vážím jejich odhodlání přijmout do rodiny takřka cizího člověka, kterému chtějí poskytnout šťastné rodinné zázemí.

1. Náhradní rodinná péče jako služba dítěti

Je nezpochybnitelné, že rodina má pro člověka velký význam, a to především z psychického a sociálního hlediska. Mnoho výzkumů již potvrdilo, jak zásadní a důležité je prostředí, ve kterém dítě vyrůstá.

Přestože v Listině základních práv a svobod je zakotveno, že děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči a v Úmluvě o právech dítěte je stanoveno, že prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte mají oba rodiče, přičemž stát s ohledem na jejich práva a povinnosti je zavázán, zajistit dítěti takovou ochranu a péči, která je nezbytná pro jeho blaho, (Úmluva o právech dítěte, Čl 18), nastávají někdy situace, kdy dítě z různých důvodů nemůže vyrůstat ve své původní rodině. Je tedy nutné zajistit alternativní řešení, jež bude z pohledu dítěte tím nejpříjemnějším. Vynaložíme-li veškeré úsilí a podnikneme-li všechny kroky, jež se budou odvíjet od nejlepšího zájmu ohroženého dítěte a budou směřovat k naplnění jeho potřeb, pak můžeme hovořit o náhradní rodinné péči jako o službě dítěti.

1.1 Charakteristika náhradní rodinné péče

V ideálním světě by každé dítě vyrůstalo v klidném a harmonickém prostředí své rodiny. Bohužel, v reálném světě se ne všichni rodiče chtějí, mohou či umí o své děti řádně postarat, a pro tyto případy existuje tzv. náhradní péče, v rámci které rozlišujeme tzv. ústavní péči a náhradní rodinnou péči.

Ústavní péče je určena dětem, které byly soudem svěřeny do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (např. dětská centra, Klokánek), dětem s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou, a dětem, které byly do péče zařízení svěřeny rodiči, resp. osobami odpovědnými za výchovu dítěte (kojenecký ústav a dětský domov pro děti do tří let věku, dětský domov, dětský domov se školou, diagnostický ústav, výchovný ústav a domov pro osoby se zdravotním postižením).

Náhradní rodinná péče představuje jednu z forem péče o dítě, o které se z nejrůznějších důvodů nemohou starat jejich biologičtí rodiče. Dítě je tedy vychováváno náhradními rodiči, a to „v prostředí nejvíce se podobajícímu životu v přirozené rodině“. (Bubleová, a kol., 2007, s. 64) Jednotlivé formy náhradní rodinné péče, které jsou dnes u nás k dispozici, lze seřadit podle toho, jak se blíží přirozené, pokrevní rodině. V České republice existuje pět forem náhradní rodinné péče, a to osvojení, pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu, poručenství a svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (dále také jen „zákon o rodině“) v ustanovení § 46 odst. 2 stanoví, že péče rodinná má vždy přednost před péčí ústavní. Samozřejmě je také v zájmu dítěte vyrůstat v rodinném prostředí, a proto je tedy nutné pokusit se dítěti, které muselo být ze závažných důvodů umístěno do ústavní péče, nalézt vhodnou náhradní rodinu. Ne vždy je to však možné, v ústavních zařízeních zůstávají děti, které jsou sice právně volné, ale není o ně, ať už z důvodu věku či zdravotního stavu zájem. Případně nastává situace, kdy o ně jejich rodiče projevují zájem, a proto nejsou vhodné do osvojení ani do pěstounské péče.

Do náhradní rodinné péče jsou svěřovány děti vždy na základě soudního rozhodnutí. Ve většině případů předchází návrhu na svěření dítěte do náhradní rodinné péče proces zprostředkování náhradní rodinné péče, při kterém jsou vytipováni vhodní žadatelé, kteří prošli odbornou přípravou, a jsou zařazeni do evidence žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče. Žadatelé, převážně bezdětné manželské páry, chtějí naplnit své rodičovství přijetím dítěte, kterému chtějí pomoci, poskytnout mu tak velmi potřebnou lásku a rodinné zázemí.

1.2 Historický exkurz do problematiky náhradní rodinné péče

S institucí placených kojných, chův, opatrovnic a pěstounek se setkáváme už ve starověku. Plat pěstounek byl vzhledem k věku dítěte sestupný. Pěstounky počítaly s tím, že vlastní matka své dítě zaopatří nebo alespoň vybaví. Ošacení platili pěstouni sami, a tudíž byl oděv dětí chudobný. V období první republiky se pěstounská péče začala zlepšovat.

Pěstounská péče se dělila na čtyři typy:

1. *Pěstounská péče nalezenecká*, v rámci které bylo dítě svěřováno do pěstounské péče do určitého věku, poté bylo vráceno do ústavu.
2. *Pěstounská péče řízená a kontrolována Okresními péčemi o mládež*, která vyhledávala bezúhonné pěstouny se stálým bydlištěm a zaměstnáním; zajišťovala pěstounskou péči zdarma či za plat.
3. *Pěstounská péče v tzv. koloniích*, kde žily rodiny s dětmi v blízkém sousedství kvůli lepší kontrolovatelnosti úřadem.

4. *Pěstounská péče na základě soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny, přičemž se tento způsob péče následně změnil ve svěřování dětí prarodičům nebo jiným příbuzným.*

1.3 Formy náhradní rodinné péče

Říká se, že úroveň společnosti se pozná dle toho, jak je schopna pečovat o své slabší jedince. Nelze ale přistupovat ke všem dětem stejně a jejich nepříznivou situaci řešit pouze jedním způsobem. Je třeba posoudit jejich psychologické, zdravotní, sociální i právní aspekty. A po důkladném zvážení vybrat vhodnou formu náhradní rodinné péče.

Stejně tak by o jednotlivých formách měli být informováni i lidé, kteří o přijetí dítěte uvažují. Měli by znát nejen jednotlivá specifika, ale měli by dobře zvážit i svá očekávání, požadavky, své možnosti a zejména svoji motivaci.

System náhradní rodinné péče v ČR tvoří: osvojení, pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu, poručenství, svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, hostitelská péče a ve spolupráci se zahraničím je možné i mezinárodní osvojení.

Do všech vyjmenovaných forem náhradní výchovy může být dítě umístěno pouze na základě rozhodnutí příslušného soudu. Ústředním právním předpisem pro institut osvojení, pěstounskou péči, poručenství a svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče je zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

V této závěrečné práci budou blíže specifikovány formy v podobě osvojení a pěstounské péče, jejichž proces bude dále charakterizován v kapitole 2. Zprostředkování náhradní rodinné péče.

1.3.1 Osvojení

Osvojení je nejčastější a nejznámější forma náhradní rodinné péče, neboť se nejvíce přibližuje péči dítěte v biologické rodině. Někdy hovoříme také o tzv. nejvyšší a nejstabilnější formě, jelikož dle § 63, odst. 1 Zákona o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů „vzniká osvojením mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský. Osvojitelé mají rodičovskou zodpovědnost při výchově dětí“. V praxi to znamená, že manželé či jednotlivci mají k osvojenému dítěti stejná práva a povinnosti, jako by dítě bylo jejich vlastní, protože původní

vztah a tím i práva a povinnosti mezi biologickými rodiči a dítětem zanikají. Příbuzenský vztah vzniká i mezi osvojeným a dalšími členy rodiny. Dítě získá i příjmení osvojitelů.

Osvojit lze pouze nezletilé dítě, a to jen pokud je tzv. „právně volné“, to znamená, že jeho rodiče zemřeli nebo, což je častější, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, případně podepsali souhlas s osvojením nebo projevili tzv. kvalifikovaný nezáměr o dítě. O osvojení rozhoduje soud. Před jeho rozhodnutím musí uplynout nejméně tři měsíce, po které zájemce o dítě pečuje zcela na svoje náklady v tzv. předadopční péči.

Právní řád ČR rozlišuje dva typy osvojení, a to zrušitelné a nezrušitelné. Tyto typy se od sebe odlišují následovně.

1) Osvojení zrušitelné (osvojení I. stupně či osvojení prosté)

- zrušitelně lze osvojit dítě po uplynutí tříměsíční tzv. *předadopční péče*, tzn. nejdříve ve třech měsících dítěte
- do roku 2006 v matrice i v rodném listě dítěte byli zapsáni jeho původní rodiče, novelou z tohoto roku je ale možné do rodného listu psát osvojitele
- zrušit ho lze jen z vážných důvodů, zrušením se obnovují opět vztahy mezi dítětem a původní rodinou
- po dosažení jednoho roku dítěte bývá zpravidla dítě osvojeno nezrušitelně

2) Osvojení nezrušitelné (osvojení II. stupně či osvojení plné)

- nezrušitelně lze osvojit dítě starší jednoho roku
- osvojitelé jsou zapsáni v matrice i v rodném listě dítěte, v matrice ale zůstává zápis o původních rodičích v poznámce
- toto osvojení nelze zrušit ani v případě, kdy o dítě rodiče nemohou nebo nechtějí společně pečovat (smrt, rozvod), nastane-li taková situace, postupuje se stejně, jako by se postupovalo u dítěte vlastního.

Osvojení se zprostředkovává na žádost fyzické osoby, která má zájem dítě osvojit. Žadatelem může být občan České republiky, který má na území trvalý pobyt, příp. cizinec, který má na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo který je podle zvláštního právního předpisu na území České republiky hlášen k pobytu nejméně 365 dnů.

Žádost o osvojení se podává u obecního úřadu obce s rozšířenou působností, který ji postoupí krajskému úřadu nebo magistrátu města. Tyto vedou přehlednou evidenci dětí vhodných do osvojení a žadatele vhodné k přijetí dítěte. Účelem zprostředkování je nalezení co nejvhodnějších náhradních rodičů pro dítě. V procesu zprostředkování se přihlíží k doporučení poradního sboru, který tvoří odborní pracovníci působící v oblasti sociálně-právní ochrany z oboru psychologie, pediatrie a pedagogiky. Osvojením dítěte do vhodné náhradní rodiny prakticky celý proces náhradní rodinné péče končí, stát již nezasahuje do právních vztahů kvalitativně shodných s biologickou rodinou. Závisí pouze na osvojitelích, zda vyhledají pomoc a poradenství při výchově.

1.3.2 Pěstounská péče

Pěstounská péče je druhým základním typem náhradní rodinné péče u nás. Druhé místo zaujímá zejména z hlediska počtu svěřených dětí „poměr mezi osvojením a pěstounskou péčí z hlediska počtu svěřených dětí je zhruba 2:1. Z dětí svěřených do náhradní rodinné péče je tedy přibližně třetina z nich v péči pěstounů“ (Gabriel.a Novák ,2008, s. 46) Přestože se nejedná o tak dokonalou formu jako je osvojení, pro mnohé děti je pěstounská péče jedním z nejlepších řešení, a to především pro ty, které nejsou tzv. „*právně volné*“, a musely by vyrůstat v ústavní výchově. Je tedy vhodná pro děti, které nelze z právního hlediska osvojit, ať z důvodu, že rodiče těchto dětí nejsou zbaveni rodičovské zodpovědnosti nebo z důvodu zdravotního stavu dítěte, pro které je složité najít mu vhodné náhradní rodiče. Pěstounská péče je chápána jako náhradní řešení krize rodiny; dítě zůstává právně spojeno se svými rodiči, kteří jsou stále jeho zákonnými zástupci. Pěstounská péče končí zletilostí dítěte, může být ale z důležitých důvodů zrušena, a to rozhodnutím soudu. Soud pěstounskou péčí zruší vždy, požádá-li o to pěstoun.

Tato zvláštní dočasná forma péče je řízená a kontrolovaná státem. Dle zákona o rodině, pěstouni při péči o osobu dítěte vykonávají přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Nemají vyživovací povinnost k dítěti a právo zastupovat dítě. Měli by spravovat jeho záležitosti jen v běžných věcech. K závažnějšímu jednání potřebují tedy pěstouni souhlas zákonného zástupce nebo schválení soudem (např. při vyřizování cestovních dokladů). Pěstoun není zákonným zástupcem dítěte a nemá k dítěti ani vyživovací povinnost. Ta náleží stále rodičům nebo osobám, které určil soud. Svazek pěstounů s dítětem je podstatně volnější, než je tomu při osvojení. Pěstounskou péčí nevzniká příbuzenský vztah dítěte s pěstouny

a jejich příbuznými. I když tento vztah není podložen právními normami, neformálně se vytváří a udržuje, jakoby se jednalo o dítě vlastní. Dítěti zůstává příjmení po vlastních rodičích. V některých případech je možná změna, i když v současné době se snaží od této praktiky upouštět. Pěstoun je povinen o dítě osobně pečovat. Touto péčí však nevzniká vztah mezi pěstounem a dítětem trvale, ale za určitých okolností zaniká: dosažením zletilosti, na základě rozhodnutí soudu (např. odpadnou-li důvody, pro které bylo dítě do pěstounské péče umístěno, případně požádá-li o to pěstoun sám), úmrtím pěstouna nebo dítěte či nabytím zletilosti dítěte.

Často diskutovaným a i v médiích zmiňovaným znakem je, že pěstounská rodina nežije tak jak je tomu u osvojení v anonymitě. Pokud biologičtí rodiče mají zájem o kontakt s dítětem, nemůže jim být ve styku bráněno. Takové zamezení je možné pouze na základě rozhodnutí soudu. Je totiž velmi obtížné stanovit, kdy jsou takové kontakty pro dítě žádoucí, a kdy naopak pro dítě mohou představovat psychickou zátěž, neboť se může v situaci špatně orientovat. Nabízí se tedy otázka, zda jsou takové kontakty opravdu v zájmu dítěte či se spíše jedná o právo rodičů.

Pěstounská péče je zprostředkována na základě žádosti fyzické osoby, která má zájem převzít dítě do pěstounské péče prostřednictvím obecního úřadu s rozšířenou působností. Žadatelem může být osoba, která je občanem České republiky a zároveň má na území České republiky trvalý pobyt nebo cizinec, který má na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo který je na území České republiky hlášen k pobytu 365 dnů. Žádost je postoupena příslušnému krajskému úřadu, který vede evidenci žadatelů vhodných stát se pěstouny.

V případě pěstounské péče je povinnost sociální pracovnice sociálně-právní ochrany obecních úřadů obcí s rozšířenou působností pravidelně navštěvovat pěstounskou rodinu, sledovat vývoj svěřeného dítěte a hodnotit, zda je pěstounská péče ku prospěchu a v zájmu dítěte, a zda nedochází k jeho ohrožení. V případě nutnosti může být zprostředkována odborná poradenská pomoc ze strany jak státních, tak i nestátních orgánů.

K formám pomoci pěstounským rodinám patří i podpora finanční. Pěstounská péče je podporována státem - dávkami státní sociální podpory, které jsou upraveny v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a při splnění zákonem stanovených podmínek vypláceny příslušnými úřady práce. Pěstounům náleží dávky pěstounské péče zahrnující příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměnu pěstouna a jednorázový příspěvek při převzetí dítěte, příp. příspěvek na zakoupení motorového vozidla.

1.4 Základní legislativa pro oblast náhradní rodinné péče

Úprava oblasti ochrany dětí je zakotvena v řadě právních předpisů, které ji upravují jak obecně, tak i konkrétně s ohledem na zvláštnost situace.

Ústředním právním předpisem je *Listina základních práv a svobod*, v níž je zakotveno, že děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. (Ústavní zákon, Úmluva o právech a svobodě)

Dalším právním předpisem upravujícím tuto oblast je *Úmluva o právech dítěte*, v níž je stanoveno, že prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte mají oba rodiče, přičemž stát s ohledem na jejich práva a povinnosti je zavázán zajistit dítěti takovou ochranu a péči, která je nezbytná pro jeho blaho. (Sdělení č. 104/1991, Úmluva a právech dítěte) To znamená, že nemůže-li dítě z jakéhokoli důvodu vyrůstat ve svém přirozeném prostředí, musí zasáhnout stát prostřednictvím institucí, které jsou k tomuto účelu určeny a zajistit mu náhradní péči. Dle této úmluvy spočívá úloha státu zejm. ve zprostředkování a dohlížení nad těmito úkony: předání do výchovy, osvojení a v nutných případech umístění do vhodného zařízení péče o děti. Již tady je zřejmé, že výše uvedená Úmluva o právech dítěte upřednostňuje a na první místo staví péči v rodině a teprve, není-li to možné, stává se krajním řešením nějaké hromadné zařízení.

Dalšími důležitými právními předpisy pro oblast náhradní rodinné péče jsou:

- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, který definuje rodičovskou zodpovědnost, vztahy mezi rodiči a dětmi.
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále také jen „zákon o sociálně-právní ochraně dětí“), jež definuje ochranu práv dítěte na přirozený vývoj a řádnou výchovu, deklaruje odpovědnost státu za zajištění ochrany a péči o všestranné blaho dítěte.
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, upravuje podmínky poskytování pomoci a podpory fyzickým osobám v nepříznivé sociální situaci prostřednictvím sociálních služeb a příspěvku na péči.
- Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, který definuje nepojistné dávky pro rodiny s dětmi, včetně pěstounských dávek.

- Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů, upravující výplatu nemocenských dávek, ošetřování člena rodiny a peněžitou pomoc v mateřství.
- Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, upravuje organizační uspořádání sociálního zabezpečení.
- Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, který definuje vyplácení důchodů sirotčích, starobních, invalidních, vdovských a vdoveckých.
- Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu, příjmení, ve znění pozdějších předpisů, jež upravuje zápisy narození, sňatků, úmrtí, změny jména, příjmení a přidělení rodných čísel.
- Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech, ve znění pozdějších předpisů, který definuje vedení zákonem stanovených údajů o státním občanství občanů České republiky a cizinců.
- Zákon č. 329/1999 Sb., o cestovních dokladech, ve znění pozdějších předpisů, upravující správní činnost ve věci vydávání cestovních dokladů občanům České republiky.
- Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů, jež definuje minimální hranice příjmů, se kterými je jednotlivec nebo rodina schopna dle zákona přežít.
- Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, který definuje vyplácení dávek pomoci v hmotné nouzi, příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení jednotlivcům nebo rodinám s dětmi.

1.5 Budoucnost náhradní rodinné péče

Česká republika se vyznačuje vysokým počtem dětí umístěných v institucionální péči, zvláště pak ve věkové kategorii dětí do 3 let. V současné době je na území České republiky 34 kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do 3 let. Během roku 2010 prošlo těmito kojeneckými ústavami, dětskými domovy a dětskými centry do 3 let 2 077 dětí, což je největší počet od roku 1998. Nejčastějším důvodem umístění těchto dětí do zařízení jsou sociální důvody.

Česká republika obdržela v posledním období několik významných impulsů vyzývajících k zásadní reformě systému péče o ohrožené děti. Jde o doporučení Výboru OSN pro práva dětí, v nichž Výbor vyzval Českou republiku, aby vytvořila komplexní hodnocení rodinné situace a strategií pro snížení počtu dětí žijících v ústavní péči. Zároveň doporučil rozvoj komunitních služeb rodinného typu a pěstounské péče, a to za účelem vyloučení umístování dětí do ústavů.

Vláda České republiky se ve svém programovém prohlášení zavázala zlepšit systém péče o ohrožené děti tak, že jedním z kroků bude zvyšování počtu pěstounských rodin včetně jejich profesionalizace. Cílem reformy systému péče o ohrožené děti je zabezpečení výchovy a rozvoje dítěte v jeho přirozeném rodinném nebo v náhradním rodinném prostředí. Stát také chystá změny v přístupu k pěstounské péči. (MPSVa 2009)

1.5.1 Změny v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí

Výsledkem výše jmenované reformy bude novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí spočívající zejména:

1. ve změně systému odměňování pěstounů. Odměna pěstouna nebude mít charakter odměny za práci, avšak bude posuzována jako plat pro účely odvádění daně z příjmů fyzických osob, pojistného na sociální zabezpečení a pojistného na všeobecné zdravotní pojištění. Pěstouni si budou moci uplatnit odečitatelnou položku na děti. Návrh počítá se zvýšením příspěvků určených pěstounům, a to s jedinou výjimkou, kterou je situace, kdy bude dítě svěřeno do pěstounské nebo poručnické péče rodiče nebo prarodiče otce nebo matky dítěte. Tato výjimka je odůvodněna tím, že prarodiče mají podle § 88 zákona o rodině vyživovací povinnost ke svým vnukům a pravnukům. Pěstounovi, který je rodičem nebo prarodičem otce nebo matky dítěte bude náležet odměna pěstouna ve výši 2.000,- Kč měsíčně. Prarodiče budou mít také nárok na všechny ostatní dávky, tj. příspěvek na úhradu potřeb dítěte, příspěvek při převzetí dítěte a případně i příspěvek na motorové vozidlo, pokud by tam bylo více dětí. (Důvodová zpráva, 2011, s. 13)
2. v zakotvení povinnosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí (tj. obecní úřad s rozšířenou působností nebo krajský úřad v případě pěstounské péče na přechodnou dobu) uzavírat se všemi pěstouny, kteří mají svěřeno alespoň jedno dítě do pěstounské péče, dohody o výkonu pěstounské péče. Princip pěstounské péče na smluvním základě bude rozšířen na všechny pěstouny, neboť je žádoucí, aby všichni pěstouni měli právo na poskytnutí odborné pomoci a podpory, která bude vycházet z této dohody o výkonu

pěstounské péče. V dohodě bude uveden konkrétní způsob, jakým bude pěstounovi poskytována pomoc s osobní péčí o svěřené dítě, poradenská pomoc a pomoc s doplňováním odborných znalostí a dovedností pěstouna. Dále bude upřesněn způsob provádění dohledu nad výkonem pěstounské péče.

3. v úpravě kontroly a dohledu nad kvalitou výkonu pěstounské péče, tj. zda dítě v náhradním rodinném prostředí prospívá, zda má zajištěno to, co pěstouni mají zajistit, včetně kontaktů s původní biologickou rodinou.

Nezbytným předpokladem pro postupné omezování institucionální péče je však vytvoření takových alternativ, které budou schopny zabezpečit vývoj dítěte v rodinném, případně náhradním rodinném prostředí. Jde zejména o vytvoření terénních a ambulantních služeb pro podporu rodin a náhradní rodinné péče, které by pomáhaly řešit problémy rodičů, aniž by muselo být dítě z rodiny odebráno. (Důvodová zprávab, 2011, s. 11)

1.5.2 Nový občanský zákoník

Také nový občanský zákoník, který je v současné době platný s účinností od 1.1.2014, stanoví změny v oblasti rodinného práva. V novém občanském zákoníku je mnoho zásadních změn, které vyplývají z toho, že nový občanský zákoník bude rušit několik stávajících zákonů, které do sebe pojme. Jedná se mimo jiné i o rodinné právo v sobě zahrnuje dnešní zákon o rodině; zasahuje jak do institutu manželství, tak vztahů mezi příbuznými, zejména pak vztahů mezi rodiči a dětmi.

Účinnost nového občanského zákoníku je sice spojena se zrušením současné právní úpravy rodinného práva, která je dnes obsažena v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, ale nová právní úprava této oblasti, upravená v §§ 649 až 969 nového občanského zákoníku, ve velké míře navazuje na právní úpravu platnou v současnosti (např. samotné pojetí rodinného práva zůstává v novém občanském zákoníku nezměněno).

Odlišnost od současného občanského zákoníku najdeme jak v oblasti formulační, s cílem snadnějšího porozumění textu a výkladu konkrétních právních pravidel, tak zejména v oblasti ochrany osvojovaného dítěte. Jedná se o zesílení jeho ochrany, posílení ochrany práv rodičů dítěte a posílení ochrany dalších příbuzných dítěte. Novinkou oproti platnému právnímu stavu je možnost osvojení zletilého, které je členěno na osvojení, které je obdobou osvojení zletilého a na osvojení, které není obdobou osvojení zletilého. Nový občanský zákoník také zasahuje do oblasti svěřování dítěte do péče po rozvodu manželství, výživného mezi rozvedenými manžely, do manželského majetkového práva a společného jmění manželů.

2. Zprostředkování náhradní rodinné péče

Jak uvádí Matějček ve své knize *Náhradní rodinná péče*, pokud u nás existovaly pouze dvě formy náhradní péče o dítě, byla otázka, kam umístit osamělé dítě, jednoduchá, byla možnost umístit dítě do dětského domova, nebo osvojení. Jestliže bylo osvojení možné, byla dítěti dána většinou přednost před ústavní výchovou. Jakmile se v 70 letech minulého století zmodernizovaly a přeuspořádaly dětské domovy a rozšířily se možnosti umístění dítěte o individuální a skupinovou pěstounskou péči, podstatně stouply nároky na odborné posouzení každého jednotlivého případu. (Matějček, a kol. 1999, s. 73)

V procesu zprostředkování náhradní rodinné péče, je odborné posouzení dítěte či žadatele jedním z nejvýznamnějších, proto je toto posuzování prováděno odpovědnými pracovníky, kteří jsou náležitě vzděláni a připraveni, mají dostatek znalostí a zkušeností slovně se vyjádřit k závěrům ohledně posuzovaných osob, zejména na potřeby a situaci dítěte vyrůstajícího mimo svou biologickou rodinu. Na celém odborném posuzování se podílí multidisciplinární tým odborníků - psycholog, posudkový lékař, sociální pracovník. Posuzování se provádí individuálně ke každému případu posouzení dítěte či žadatele. (MPSVb, 2009, s. 15)

2.1 Role orgánů sociálně-právní ochrany dětí v rámci náhradní rodinné péče

„Zprostředkování pěstounské péče a osvojení je počátkem procesu zajišťování náhradní rodinné péče o děti, jimž nezabezpečuje z různých důvodů potřebnou péči vlastní rodina. Zprostředkování pěstounské péče a osvojení představuje proto velmi významnou činnost, na jejímž základě se vytváření nové vztahy mezi dětmi a dalšími osobami, které v případě pěstounské péče přebírají značnou část práv rodičů a při osvojení přebírají celou rodičovskou zodpovědnost.“ (Novotná, Burdová, 2007, s. 78)

„Uvedená úprava vychází z Úmluvy, v níž článek 20 stanoví, že dítě dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo dítě, které ve svém zájmu nemůže být ponecháno v tomto prostředí, má právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem.“ (Novotná, Burdová, 2007, s. 78)

Podle ustanovení § 21 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, provádí zprostředkování pěstounské péče a osvojení obecní úřady obce s rozšířenou působností. Krajské úřady dle § 22 odst. 6 zákona č. 359/1999 Sb.,

o sociálně-právní ochrany dětí, ve znění pozdějších předpisů, rozhodnutí o samotném zařazení žadatele do evidence žadatelů o zprostředkování pěstounské péče nebo osvojení až po samotné posouzení žadatele podle § 27 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

2.1.1 Role orgánů sociálně-právní ochrany dětí obecních úřadů obce s rozšířenou působností

Zprostředkování pěstounské péče a osvojení je upraveno v § 19 zákona č. 359/1999, Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů. Obecní úřady obce s rozšířenou působností vyhledávají jak děti vhodné do náhradní rodinné péče, tak fyzické osoby, které splňují požadavky stát se osvojiteli nebo pěstouny. Obecní úřady obce s rozšířenou působností tak vedou spisovou dokumentaci jak k žadatelům o náhradní rodinnou péči tak, dokumentaci o dítěti vhodného do náhradní rodinné péče. (MPSVc, 2009 s. 7)

Nezbytnou součástí práce pracovníků sociálně-právní ochrany dětí je celoživotní vzdělávání pracovníků veřejné správy, nicméně v České republice zatím neexistuje systém prověřování přiměřenosti vzdělávacích programů. Protože je v České republice vzdělávání sociálních pracovníků univerzalizované a nesespecializované, je zvláště potřebné, aby byly dovednosti sociálních pracovníků „dotrénovány“ v době, kdy opustili školy a pracují. (Holda, Matoušek, Chmelař, 2006, s.52-53)

Spisová dokumentace k žadatelům obsahuje žádost o zařazení do evidence osob vhodných stát se pěstouny (viz. příloha č. 1), žádost o zařazení osob, vhodných stát se osvojiteli (viz. příloha č. 2) jednotlivě vyplněné osobní dotazníky A, (viz. příloha č. 3) společně vyplněný dotazník B, (viz. příloha č. 3) dotazník pro žadatele jež obsahuje přílohu týkající se zdravotního stavu žadatelů a vlastní lékařské vyšetření. Každý žadatel předloží 2 ks fotografií, které by neměly být starší půl roku, pokud jsou v rodině děti, doporučuje se i fotografie dětí, rodné listy žadatelů, jejich dětí, oddací list. V případě předchozích manželství doloží rozvodový rozsudek, výpis z rejstříku trestů všech dospělých osob žijících ve společné domácnosti a potvrzení o výši příjmů a hodnocení zaměstnavatele, v případě OSVČ daňové příznání. Orgán sociálně-právní ochrany dětí si pro posouzení žádosti vyžádá další doklady: doklad o státním občanství, opisy z rejstříku trestů, posudek z místa bydliště, potvrzení o jiných příjmech. Po předložení žádosti spolu s ostatními doklady provede sociální pracovníci obecního úřadu obce s rozšířenou působností v rodině návštěvu a vypracuje sociální zprávu, která obsahuje: osobní a rodinnou anamnézu žadatelů, jejich dosažené vzdělání, typ školy,

zaměstnání včetně jeho vzdálenosti od bydliště, spokojenosti žadatele se zaměstnáním, jeho výdělek), vnější charakteristiku (zahrnující vzhled, postava, výška, barva vlasů a očí, vnitřní charakteristiku (zahrnující vztah k lidem, zájmy, záliby, dovednosti, toleranci, osobní cíle, dále rodinné poměry žadatelů v kontextu širší rodiny, (vztah s širší rodinou, počet sourozenců, pořadí, hodnocení manželství jejich rodičů), dále zdravotní stav žadatelů, který by neměl bránit výkonu rodičovské funkce. Nutné je rovněž zvážení věkového rozdílu mezi žadatelem a dítětem.

Ve zprávě je dále uvedeno manželské soužití - jak se partneři poznali a kdy, jak probíhal předmanželský vztah, soužití manželů, popř. předchozích manželství, děti, rozvody. Žadatelé se vyjadřují ke své motivaci přijmout dítě do náhradní rodinné péče, k tomu, jaký je jejich vztah k dětem a zkušenostmi s nimi, jak širší rodina hodnotí jejich záměr, jak dlouho chtějí na dítě čekat, případně kdo zůstane s dítětem doma, kdo bude s výchovou pomáhat. Taktéž se vyjadřují ke své představě o přijatém dítěti, k pohlaví, věku, vzhledu, zdravotnímu stavu, povaze, původu a intelektu. Popis bytových podmínek zahrnuje, v jakém městě se nachází obydlí, jeho velikost, prostornost, stáří, kde bude mít dítě v bytě svůj prostor, dojem působící domácnosti, estetická, materiální a hygienická úroveň. Důležité je ve zprávě uvést soužití s jinými osobami, generační vztahy, finanční a majetkové poměry v neposlední řadě, zda je v místě mateřská škola, základní škola, zdravotní zařízení. Zmiňují se občanská kritéria žadatelů – jejich bezúhonnost, životní styl, morálka, členství v náboženských skupinách, hnutích, (např. propagující násilí) apod. V závěru zprávy jsou shrnuty všechny skutečnosti, posouzení a doporučení, zda zařadit žadatele do evidence, zda je zařadit s výstrahou, či zda žádost o zprostředkování náhradní rodinné péče odložit. (MPSVd 2009)

V zákoně č. 326/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů se uvádí, že spisová dokumentace obsahuje přehledný list dítěte vhodného ke svěřením do náhradní rodinné péče, doklad o státním občanství, případně doklad o povolení k trvalému pobytu na území ČR nebo o hlášení k pobytu po dobu nejméně 90 dnů, oprávnění trvale pobývat na území ČR. Spisová dokumentace dále obsahuje rodný list dítěte, doklad o tom, že dítě splňuje podmínky pro osvojení, např. pravomocný rozsudek o nezájmu či o neprojevení opravdového zájmu rodičů o dítě, protokol o souhlasu rodičů s osvojením nezpl. dítěte bez vztahu k určitým osvojitelům. Pokud bylo dítě umístěno nebo svěřeno do výchovy jiného občana nebo do ústavní výchovy, je doložen pravomocný rozsudek. Spisová dokumentace dále obsahuje zprávu o zdravotním stavu a vývoji dítěte, o sociálních poměrech dítěte, jeho rodičů, sourozenců, prarodičů.

V závěrečné zprávě je uvedena osobní anamnéza dítěte, jeho jméno, datum narození, místo narození, příp. průběh gravidity a porodu, dále vzhled dítěte, jeho etnikum, specifické potřeby, projevy chování, prognóza dalšího vývoje. Podle věku dítěte lze zprávu doplnit o způsob navazování kontaktů a chování dítěte k ostatním dětem, k personálu ústavního zařízení nebo zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Chování k cizím dospělým osobám, jeho záliby a koníčky, co dělá rádo a nerado, docházka do kolektivního zařízení, výsledky školní úspěšnosti, zvláštnosti v chování, zlozvyky, úroveň sebeobsluhy. V rodinné anamnéze biologické rodiny je uvedeno jméno a příjmení matky, otce, datum jejich narození, vzhled, etnikum, bezúhonnost, vzdělání, profese, pracovní poměry, životní styl. Důležitý je pokud je znám, zdravotní stav rodičů, smyslové vady, hemofilii, leukémie, nádory, epilepsie, srdeční a ledvinové onemocnění, diabetes, TBC, psychiatrické onemocnění, alergie a jiné vážnější zdravotní onemocnění včetně zdravotního stavu členů širší rodiny. Charakteristika osobností rodičů, nadání, temperament, popis jejich dětství, školní úspěšnost včetně zvláštností a odchylek v chování, prostituce, promiskuita a závislosti. Základní informace o jejich rodičích, a sourozencích, jméno, příjmení, datum narození, zdravotní stav, vzdělání, vztahy s širší rodinou. Pokud byla rodina vedena v evidenci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, je nutné uvést důvod, přehled událostí v rodině, zacházení rodičů s dítětem před jeho umístěním do ústavního zařízení, sanace po umístění dítěte do zařízení, hodnocení péče z hlediska perspektivy návratu dítěte do rodiny, zhodnocení ostatních blízkých osob z hlediska možnosti o převzetí dítěte do péče, kontakt dítěte s biologickou rodinou po umístění v ústavním zařízení. (MPSVe 2009)

Obecní úřad obce s rozšířenou působností podle § 21, odst. 6 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů postupuje krajskému úřadu kopii spisové dokumentace žadatelů o náhradní rodinnou péči a spisovou dokumentaci dětí vhodných do osvojení nebo ke svěřením dítěte do pěstounské péče. Jednotlivé dokumenty jsou očíslovány a svázané ve spisovém obalu, na kterém je umístěno razítko příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

2.1.2 Práce sociálně-právní ochrany dětí krajských úřadů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů v § 27 odst. 1 písm. b), zahrnuje odborné posouzení pro účely zprostředkování pěstounské péče nebo osvojení a také odbornou přípravu k přijetí dítěte do rodiny, včetně speciální přípravy pro přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu, kterou zajišťují krajské úřady.

V souvislosti s touto přípravou dostávají žadatelé významný prostor v celém procesu zprostředkování náhradní rodinné péče, který má podstatný vliv na utváření představ žadatelů o náhradní rodinnou péči a mohou se tak dopředu dostatečně vybavit potřebnými znalostmi a dovednostmi, které budou nutné při péči o přijímané dítě. (MPSVf 2009, s. 1)

Cílem práce sociálně-právní ochrany dětí krajských úřadů je: poskytnout žadatelům dostupnou formou dostatek odborných informací a upřesnění pojmů náhradní rodinné péče. Umožnit jim utvořit si představu o budoucím fungování jejich rodiny v souvislosti s příchodem dítěte a získat kvalifikované informace o žadatelích včetně jejich chování, vystupování a vyhodnotit žadatele ve vztahu k přijetí dítěte. Přípravy vede vždy multidisciplinární tým odborníků s praxí v oblasti náhradní rodinné péče. Těchto příprav se účastní i sociální pracovník, který posuzuje vhodnost či nevhodnost jejich zařazení do evidence a psycholog, který žadatele vyšetří a posoudí jejich vhodnost či nevhodnost pro zařazení do evidence. K účasti na přípravách je zvána i širší rodina žadatelů, které se přijetí dítěte do rodiny také týká. Je doporučena účast vlastních dětí žadatelů na víkendovém programu, týká se žadatelů o pěstounskou péči i osvojení. Přípravy probíhají ve skupině, součástí mohou být individuální konzultace. Přínosem příprav je účast stávajících pěstounů a osvojitelů, kteří mají dlouholeté zkušenosti s náhradní rodinnou péčí, které mohou budoucím pěstounům předat. Žadatelé mají právo se vyjádřit k průběhu příprav a krajské úřady by měl na jejich dotazy umět odpovědět. (MPSVf 2009 s 1)

Toto posouzení zahrnuje vyhodnocení mnohých skutečností zjišťovaných o žadatelích od podání žádosti o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče, kterou žadatelé podávají u obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Jak bylo uvedeno výše, obecní úřady obce s rozšířenou působností o žadatelích vypracovává kompletní dokumentaci, jejíž důležitou součástí je i závěrečné stanovisko daného úřadu.

Příprava pěstounů a osvojitelů se skládá ze dvou částí. **První část** zahrnuje jednodenní společné úvodní setkání žadatelů o pěstounskou péči či osvojitelů se sociálním pracovníkem oddělení sociálně-právní ochrany příslušného krajského úřadu. Tématem setkání je vzájemné seznámení, stanovení cílů a struktury příprav. Žadatelům je vysvětlen celý proces zprostředkování náhradní rodinné péče včetně souvislostí s podáním žádosti o pěstounskou péči přímo k soudu. Tématem dalšího setkání žadatelů je seznámení žadatelů s formami náhradní rodinné péče, právními hledisky, psychologii dítěte a podrobnější nastínění péče o děti v náhradní rodinné péči v příslušném kraji. V další části setkání žadatelé hovoří o své

motivaci k podání žádosti o zprostředkování náhradní rodinné péče, co očekávají, jaké mají obavy. Výstupem prvního a druhého setkání je zpráva o průběhu setkání, která je zaměřena na vyhodnocení kontaktů sociální pracovnice s žadateli. Zprávu vypracovává odborný pracovník organizace, který zajistil úvodní setkání žadatelů. Ve zprávě je důležité upozornit na oblast, které by měla být věnována pozornost ze strany vyšetřujícího psychologa.

Psychologické vyšetření provádí odborný psycholog krajského úřadu. Toto vyšetření je zaměřeno diagnosticky, cílem je možnost vyloučit již v počáteční fázi příprav žadatele se zjevnými psychopatologickými poruchami, které nejsou žádoucí pro náhradní rodinnou péči. Pokud jsou zjištěna rizika, která jsou neslučitelná s výkonem náhradní rodinné péči, žadatelé v přípravě nepokračují. Závěr z vyšetření obsahuje zohlednění zprávy z úvodní přípravy, včetně doporučení na kterou oblast je nutné se zaměřit v průběhu pokračování dalších příprav. V závěrečném vyjádření odborný psycholog doporučuje, aby žadatelé pokračovali ve skupinových přípravách, nebo nedoporučuje, žadatelé, kteří nejsou vhodní pro náhradní rodinnou péči, v další přípravě již nepokračují, nebo pokračují, v tomto případě doporučuje psycholog pokračovat s podmínkou. To znamená, že žadatelé pokračují v přípravách, ale podmínkou je jejich sledování vývoje v dané oblasti, např. jim je nabídnuta individuální účast na některém tématu nebo spolupráce se členy týmu příprav. (MPSVg 2009, s. 2- 3)

Ve **druhé fázi** přípravy se řeší klíčová témata v náhradní rodinné péči. Po úvodních setkáních a psychologických vyšetření se doporučuje, aby probíhala zvláště příprava žadatelů o osvojení a pěstounskou péči. V této části probíhají vícedenní setkávání žadatelů, kterým jsou předávány informace, zde se žadatelé zapojují do zážitkových technik, ze kterých si odnáší důležité poznatky a prožitky. Témata se věnují sociální, psychologické a zdravotní oblasti. Jedná se např. o témata - charakteristika dětí v náhradní rodinné péči, specifika péče o děti v náhradní rodinné péči, péče o děti se speciálními potřebami, chronické či závažná onemocnění, poruchy chování, zátěž v biologické rodině, závislost, onemocnění, sociální vyloučení, sociálně právní témata náhradní rodinné péče a zprostředkování náhradní rodinné péče, včetně soudního jednání. Významným tématem je psychologie dítěte v náhradní rodinné péči, vývojová psychologie, identita dítěte, prožívání dětí, deprivace a její důsledky, role náhradního rodiče v životě dítěte, biologická rodina dítěte v náhradní rodinné péči. Důležité je také řešení krizových situací, práce s historií dítěte, péče o etnicky odlišné děti, sourozenecké skupiny a také dospívající děti.

Vyhodnocující zpráva o žadatelích vychází z celého průběhu přípravy odborného posuzování, kterou vypracuje odpovědný pracovník (tým) krajského úřadu, který přípravu realizoval. Žadatelé jsou se závěry zprávy seznámeni, mají možnost nahlédnout do spisové dokumentace, v případě jejich negativního hodnocení, je jim umožněn kontakt s pracovníkem, který zprávu vyhotovil. Závěrečnou psychologickou konzultaci, včetně celkového zhodnocení provádí psycholog krajského úřadu. Vyhodnocuje se celý průběh absolvování přípravy, konečná připravenost žadatelů k přijetí dítěte, uzavřeno je také psychologické vyšetření, kdy byla diagnostická část vyšetření ukončena jako doporučení v přípravě pokračovat, ale s podmínkou. Výstupem je závěrečná psychologická zpráva, obsahující pouze doporučující nebo nedoporučující stanovisko. (MPSVh 2009, s. 3-4)

Krajský úřad posuzuje mimo jiné kritéria rizikových prvků osob, žádajících o svěření dítěte do náhradní rodinné péče. Obecně lze považovat za rizikový věk žadatelů nad 50 let a věkový rozdíl mezi žadatelkou a dítětem pod 20 let, u osvojení věk žadatelky nad 40 let. Velmi důležitý je zdravotní stav, který posoudil odborník, v případě nejasnosti je orgán sociálně-právní ochrany oprávněn požádat žadatele o doložení dalších lékařských vyšetření. Zde je nutno přihlídnout k tělesnému onemocnění a psychické poruše s nepříznivou prognózou znesnadňující či znemožňující výkon rodičovské péče, Dalším kritériem je právní důsledek zdravotního stavu, omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům ze zdravotních důvodů nebo důvodu přiznání invalidního důchodu. Pokud probíhá léčba závislosti lze po doručení zprávy ošetřujícího lékaře zařazení žadatele s výhradou. Ve vztahové oblasti je jako rizikový prvek vnímáno zejména, pokud žadatel/žadatelka neměli dosud žádný vztah, nebo pokud byl každý minulý vztah problematický. Je-li společné soužití včetně manželství v době podání žádosti kratší než tři roky, je třeba vzít v úvahu i věk v době sňatku a průběh jejich soužití. Například opakované rozchody, dlouhodobá nepřítomnost jednoho partnera a další prvky, znesnadňující vzájemnou adaptaci partnerů. Při uzavření třetího a dalšího manželství, mimo ovdovění, je možno posoudit rozvodové rozsudky. Je nutno sledovat, zda není mezi žadatelem nedůvěra, výrazné poruchy komunikace, nejasnosti v rodinných záměrech, nezvládané konflikty, citová neúčast a zpochybňující prognóza vztahu. (MPSVch 2009)

Důležité jsou zkušenosti se vztahem k dětem, výchovné předpoklady, netolerance, lhostejnost, tělesné trestání, nepřátelský sklon, agresivita. Zjištěné konfliktní či žádné zkušenosti, traumatické zkušenosti z dětství, rizika v anamnéze. Zjevný nezájem a neplnění povinností vůči vlastním dětem, pokud je vychováváno v cizí péči, v jiném prostředí z důvodu

nezájmu žadatelů. Pokud byl žadateli pozastaven výkon rodičovské zodpovědnosti nebo byla rodičovská zodpovědnost omezena, zastavena. Zkoumá se hmotné zajištění rodiny, bytová situace rodiny, zda žadatelé nežijí ve zdravotně závadném bytě nebo nevyhovujících bytových podmínkách. Zkoumá se konfliktní soužití s jinými osobami ve společné domácnosti, nepříznivé postoje v generačních vztazích, spory se členy rodiny ve vztahu k úmyslu přijmout dítě do náhradní rodinné péče. (MPSVi 2009)

Taktéž se přihlíží k trestné činnosti žadatelů, mravním deliktům na dětech, jejich životní styl. Sledují se skutečnosti poukazující na závislosti na alkoholu, drogách, hráčství a jiných rizikových vlivech. Častá nepřítomnost v domácnosti a ponechávání dítěte na hlídání sousedům. Dále primitivní životní styl, extrémní předsudky, fanatismus, Členství v neregistrovaných náboženských společnostech, sektách nebo aktivity v hnutích propagujících násilí, jež může ohrozit zdraví a bezpečnost dětí. Orgán sociálně-právní ochrany dětí je oprávněn vyžádat si o členství podrobnější informace. Taktéž se sleduje pracovní morálka, porušování pracovní kázně, preference vlastní práce podle hodnocení zaměstnavatele. Zjišťují se vysoké osobní aspirace, velké nároky na dítě, nedostatek času, konflikty v požadavcích partnerů na kvalitu dítěte a jeho budoucí vývoj. Významnou rolí při posuzování zařazení je motivace žadatelů k přijetí dítěte do náhradní rodinné péče. Zda jejich motivace není malá, pokud je naděje na vlastní dítě, žadatelé jsou rozpolcení, nevědí, co chtějí, výrazně se neshodují. Neslučitelné jsou poruchy osobnosti v rozporu s potřebami dětí, výrazná nezralost, psychopatické projevy, rigidita, také sexuální orientace může ovlivňovat výkon rodičovské funkce nebo ohrožovat práva a vývoj dítěte. (MPSVj 2009)

2.2 Odborná příprava k přijetí dítěte do rodiny

Odborná příprava jako součást systému náhradní rodinné péče byla uzákoněna zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Zpočátku odbornou přípravu zajišťovaly okresní úřady, poté úřad obcí s rozšířenou působností. V současné době odbornou přípravu zajišťuje krajský úřad, který může její realizaci pověřit jinou fyzickou či právnickou osobu. V praxi většina krajských úřadu vypisuje na realizaci odborné přípravy výběrové řízení, jehož podmínky jsou různé. Forma obsahu i rozsah odborné přípravy budoucí osvojitelů a pěstounů se v jednotlivých krajích v rámci České republiky liší v závislosti na realizátorovi přípravy, jeho vzdělání, zkušenostech a koncepci.

Přiblížení a průběhu odborné přípravy pro budoucí pěstouny a osvojitele vychází z koncepčních a metodických poznámek Poradenského centra TRIADA. (Hofrova, Rotleklová, 2009)

Pro Krajský úřad Olomouckého kraje vedou odbornou přípravu budoucích pěstounů a osvojitelů od roku 2000 kvalifikované rektorky, PhDr. Eva Rotreklová a Mgr. Veronika Hofrová, které působí v poradenském centru, Občanského sdružení Triáda, Brno. Úkolem orgánů sociálně právní ochrany dětí, osob pověřených k výkonu sociálně-právní ochrany dětí, ale i tzv. opatrovnických soudů je zajistit, aby dítě mohlo žít se svými rodiči v bezpečí, případně aby se k nim mohlo z ústavní výchovy vrátit, pokud to není možné, aby mělo zachován vztah a vazbu se svými rodiči. Tyto priority jsou obsaženy v Úmluvě o právech dítěte. (čl. 9 Sdělení č. 104/1994 Sb.) Nejvýznamnějším klientem pro oddělení sociálně-právní ochrany dětí, o jehož blaho jde, je vždy samotné dítě. Dospělí žadatelé o pěstounskou péči a osvojení jsou partnery, jejichž prostřednictvím se snaží sociálně-právní ochrana dětí zajistit dítěti vysoce emocionální, stabilní a podnětné prostředí pro jeho řádný budoucí vývoj a naplnění jeho potřeb.

První dvě období jsou naplněna změnami a událostmi, po kterých následují třetí období očekávání. Toto období lze využít k četbě odborné literatury z oblasti vývojové psychologie a pedagogiky, setkávání s náhradními rodinami, informovaností a zároveň být rodičům oporou při přijetí dítěte. (Svobodová, 2006, s. 24)

Škoviera charakterizuje přípravu žadatelů na přijetí dítěte do rodiny takto: „Odborná příprava je prevencí před zklamáním z nenaplněných snů. Když náhradní rodič nerozumí tomu, co dítě prožívá, může – navzdory dobré vůli – dítěti velmi ublížit. Vzdělání mu pomůže k tomu, že lépe porozumí adaptačním a vývojovým problémům dítěte.“ (Škoviera, 2007, s. 61)

O poslání a obsahu odborné přípravec zmiňuje Bubleová: „Posláním přípravného kursu je poskytnout „budoucím osvojitelům nebo pěstounům“ potřebný základ vědomostí a specifických otázek náhradní rodinné péče, zprostředkovat „reálné informace o situaci a potřebách dětí žijících mimo vlastní rodinu a umožnit náhled na vlastní předpoklady pro přijetí dítěte.“ (Matějček a kol. 2002, s. 24)

2.2.1 Forma práce s budoucími osvojiteli nebo pěstouny

Odborná příprava je v Olomouckém kraji realizována převážně jako skupinová, kdy lze využít skupinové dynamiky. Proto je pro účastníky příprav přínosem setkání s osobami, které jsou v podobné situaci a mají stejný cíl. Budoucí pěstouni a osvojitelé vědí, že jsou ve fázi posuzování, proto mají zpočátku tendenci nepřírozeného chování. V manželských párech je zpočátku pravidlo, že jeden z manželů je v roli mluvčího páru. Zvláštností je, že ve skupinách jsou osoby s různých socioekonomických skupin a s různým stupněm a typem dosaženého vzdělání. Tyto faktory není vždy třeba brát zřetel v odborné přípravě, je nutné zaujmout všechny účastníky, aby pro ně bylo vše srozumitelné, přístupné, zajímavé a podnětné. Účastníci mají vždy možnost, pokud mají zájem se vyjádřit.

Celá příprava je rozdělena na několik tematických bloků, které nejsou zásadově odděleny, prolínají se a navazují na sebe. Odborné přípravy jsou součástí posuzování žadatelů, lektoři jim v celém průběhu příprav dávají prostory k vyjádření svých názorů v menších skupinách bez jeho přítomnosti, kdy nemusí kontrolovat své chování a stylizaci. Příprava je rozdělena na několik okruhů (Hofrová, Rotreklová, 2009, s. 21-34)

Tematické bloky sledují život dítěte od jeho narození, pobytu v ústavním zařízení, příchodu do pěstounské nebo osvojitelé rodiny, včetně jeho rodinné anamnézy. V odborné přípravě je kladem důraz zejména na témata týkající se osobní historie dítěte včetně jeho rodinné anamnézy a zásad pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče. Žadatelé jsou informováni o způsobu seznamování se s dítětem do péče budoucích pěstounů nebo osvojitelů včetně rozhodování o přijetí dítěte. Dále prochází žadatelé fází převzetí dítěte z ústavního zařízení do rodiny, jeho první rok života v nové rodině a budování identity osvojeného dítěte a dítěte v pěstounské péči.

Samostatným tématem v přípravách žadatelů je zdravotně medicínská problematika zaměřena na zdravotní rizika dětí.

V tématické bloku „dítě a jeho rodina“ jsou účastníci přípravy zaměřeni zejména na sebe, své potřeby a očekávání, nepřipouští si, že výchova přijatého dítěte bývá zpravidla odlišná než jejich vlastního dítěte. Při převzetí dítěte jsou pěstouni a osvojitelé seznamováni s anamnézou dítěte, teprve však od jeho převzetí, začínají společně budovat v dítěti osobnost, jeho zdravou identitu a pomáhat mu dospět ve zdravého, slušného a dospělého jedince. Důležité je, aby budoucí pěstouni a osvojitelé dokázali situaci dítěte, které nežije

u svých biologických rodičů porozumět. Zejména je důležité, za jakých okolností dítě odchází ze své rodiny, jaké jsou jeho vazby s rodiči, sourozenci, popř. širší rodinou. (Hofrová, Rotreklováb, 2009, s. 22)

Dalším tematickým blokem je dítě, které vyrůstá v ústavní výchově, zde účastníci odborné přípravy vnímají pobyt dítěte v ústavním zařízení za škodlivý a dítě poškozující. Situace dětí v ústavním zařízení je individuální, proto i pobyt dítěte v ústavním zařízení, může mít pro dítě smysl, někdy jeho umístění v ústavním zařízení je to nejlepší řešení. Ke každému dítěti se přistupuje individuálně, vždy je nutno vycházet z jeho rodinné a osobní anamnézy, aktuální situace a předpokládaného vývoje. Je důležité umět porozumět, jaký měl pobyt v ústavní výchově na dítě vliv, jak tento pobyt dítě prožívalo. Budoucí pěstouni a osvojitelé jsou seznámeni s tím, jaké informace by měli o dítěti vědět, na co se mohou ptát při svém rozhodování o přijetí konkrétního dítěte.

Do dalšího bloku přichází účastníci přípravy, hlavně však budoucí osvojitelé a bezdětné manželské páry s cílem naplnit své rodičovství, budoucí pěstouni vnímají svoji pozici jako přání pomoci dítěti. Důležitou rolí v rámci tohoto bloku je nastínění celého procesu zprostředkování náhradní rodinné péče. Při tomto znázornění, je patrné, v jaké fázi příprav se pěstouni a osvojitelé právě nacházejí a jakou část procesu příprav mají za sebou. Ujednávají se informace, které účastníci odborné přípravy mají, a probírá se, jak jim porozuměli. Při procesu rozhodování je důležité pochopit principy správného řízení, jednotlivé části odborného posuzování, rozhodnutí o zařazení do evidence osob vhodných stát se pěstouny nebo osvojiteli, vědět o možnosti odvolání proti zamítavému rozhodnutí, jaké mají účastníci správného řízení práva. Pochopit a porozumět systému evidence osob vhodných stát se pěstouny nebo osvojiteli vedených krajskými úřady, MPSV, ÚMPOD. Porozumět rolím nestátních organizací, které poskytují pomoc v rámci systému sociálně-právní ochrany dětí. Přijmout v rámci přípravné skupiny všechny dosavadní zkušenosti v celém procesu odborného posouzení. (Hofrová, Rotreklovác, 2009, s. 23-24)

Uchazeči o osvojení se o způsobu výběru dítěte do rodiny zajímají hlavně z důvodu doby čekání na příchod dítěte od jejich zařazení do evidence. Uchazeče o pěstounskou péči zajímá, jak se vybírá dítěti vhodná rodina. Většinou jsou toho názoru, že by měli budoucí pěstouni mít možnost si dítě sami vybrat při své návštěvě v ústavním zařízení. Celý postup v době přípravy vnímají jako fakt, že někdo pro ně neznámý, bude rozhodovat o tom, jaké dítě jim bude svěřeno. Krátce jsou také účastníci příprav seznámeni s popisem jednání

poradního sboru včetně jeho personálního složení a profesní kvalifikace jednotlivých členů. Cílem tohoto bloku je porozumět významu jednotlivým etap a postupům, tak, aby uchazeči o pěstounskou péči a osvojení znali své role v celém procesu, měli možnost být aktivní a byli připraveni k zodpovědnému rozhodnutí o přijetí dítěte do své péče. (Hofrová, Rotreklovád, 2009, s. 25-26)

V tematickém bloku seznamování se s dítětem jsou žadatelům o pěstounskou péči a osvojení kladeny otázky, kdo a jaké informace jim o dítěti a jeho rodičích poskytne, co nastává při oznámení, že byli vybráni jako vhodní pěstouni nebo osvojitelé ke konkrétnímu dítěti. Sami sebe se ptají, zda mohou dítě odmítnout z důvodu, když jim nelíbí. Jakým způsobem bude probíhat seznámení s dítětem. Žadatelé o pěstounskou péči a osvojitelé chtějí mít pocit, že se budou o přijetí konkrétního dítěte rozhodovat na základě jasných a pravdivých informací z hlediska sociálního a psychologického, zejména však zdravotního. V tomto bloku je potřeba se žadateli rozebrat jak postupy, které jsou dané zákonem o sociálně-právní ochraně dětí, tak i hledisko faktické. Proto je součástí tohoto bloku i téma pediatrické, které žadatelům zprostředkuje zdravotník s odbornou praxí, pracovník kojeneckého ústavu nebo odborník se zkušenostmi z oblasti neonatologie.

Tato část má obzvlášť význam pro budoucí osvojitele, kteří mají zájem převzít dítě z kojeneckého ústavu. Mají zájem o informace z medicínského hlediska, zda se dítě narodilo z následné gravidity, zajímá je životospráva matky v těhotenství, anamnestické údaje. V tomto bloku budou žadatelé informováni o možnostech přijímání konkrétního dítěte, kde mají možnost požádat o sdělení jeho zdravotního stavu z jeho zdravotní dokumentaci a konzultace s jeho ošetřujícím lékařem. Také získají informace o sociálním zázemí dítěte, jeho situaci v rodině, psychomotorický vývoj, případně kde mohou další informace o dítěti získat. Žadatelé jsou také informováni o rizicích při přejímání starších dětí, tzn. batolat, předškoláků a dětí mladšího školního věku. (Hofrová, Rotreklová, 2009, s. 26-27)

2.2.2 Příprava na příchod dítěte do rodiny

Do osvojení jsou zpravidla svěřovány děti kojeneckého či nejvýše batolecího věku, proto je účastníkům setkání přiblíženo sžívání se s dítětem, kdy dítě prožívá zásadní změnu ve svém životě. Z tohoto důvodu je kladem důraz na porozumění dítěte po příchodu do osvojitelé rodiny, je nutno, aby dítě neprocházelo moc velkými změnami, nebylo stresováno. Cílem je porozumět, jak vnímá přechod do nového prostředí dítě, získat informace o projevech jeho psychické deprivací a práci sní.

Zde se odlišuje příprava pro budoucí pěstouny a budoucí osvojitele, kteří si kladou otázky, zde je prováděna pravidelná kontrola průběhu pěstounské péči, nebo zda jsou kontrolovány finanční prostředky určené dětem v pěstounské péči. Účastníci se seznamují s možností navazování vztahu s dítětem, popřípadě s jeho rodiči, pokud má dítě se svými rodiči vztah a je s nimi v kontaktu. Při těchto setkávání mají důležitou roli pracovníci orgánů sociálně-právní ochrany dětí, kteří by měli kontakt zprostředkovat a komunikovat s pěstouny a biologickými rodiči dítěte. Zde je nutné, aby budoucí pěstouni rozuměli vztahu dítěte s jeho biologickými rodiči a tomuto vztahu nezabraňovali. Cílem tohoto bloku je porozumět projevům dítěte přicházejícího do rodiny z ústavní výchovy, jak vnímá tyto změny dítě a jak vnímají odchod do pěstounské péče jeho rodiče.

2.3 Poradní sbor a postup výběru dítěte do rodiny

Pro účely zprostředkování pěstounské péče a osvojení je v každém kraji ČR zřízen poradní sbor. Poradní sbor tvoří odborníci působící v oblasti sociálně-právní ochrany dětí. Zejména jde o odborníky z oboru pediatrie, psychologie, pedagogiky, zástupce školských, zdravotní nebo sociálních zařízení pro výkon ústavní výchovy, zaměstnanci krajského úřadu a obecního úřadu obcí s rozšířenou působností zařazené na úseku sociálně-právní ochrany. Svolává se podle potřeby, neprodleně poté, co krajský úřad zjistí vhodného žadatele pro určité dítě. Jestliže to vyžaduje naléhavý zájem, svolá se mimořádný poradní sbor pro účely zprostředkování osvojení nebo pěstounskou péče.

Pokud se krajskému úřadu nepodaří zprostředkovat pro dítě osvojení nebo pěstounskou péči ve lhůtě 3 kalendářních měsíců od zařazení dítěte do evidence dětí nebo po dobu 3 let pro žadatele zařazeného do evidence žadatelů, postoupí krajský úřad údaje z evidence dítěte nebo žadatele ministerstvu, které bude pokračovat ve zprostředkování na základě evidence dětí a evidence žadatelů vytvořené jednotlivými krajskými úřady.

Zprostředkování náhradní rodinné péče se řídí pravidlem, aby dítěti byla vybrána taková rodina, která je připravena přijmout dítě se všemi jeho radostmi, starostmi, přednostmi, ale také s riziky ve vývoji. Přijmout dítě s jeho minulostí, rodinnou anamnézou související s jeho pobytem v ústavním zařízení nebo nefunkční rodině. Výběr rodiny pro dítě závisí na míře nároků, požadavků a toleranci posouzených žadatel

Na základě doporučení poradního sboru vydá v souladu s ustanovením § 24 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, krajský úřad oznámení o vhodnosti žadatelů stát se osvojiteli nebo pěstouny projednávaného dítěte. Stejně

tak, je toto oznámeno sociálním pracovním, u kterých žadatelé podávali žádost a sociálním pracovním, které se starali o náležitosti dítěte, které má být umístěno do náhradní rodiny. Žadatel má možnost seznámit se s dítětem a na základě svého rozhodnutí podat žádost o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů nebo do péče budoucích pěstounů. (Bubleová, Frantíková, Vránová, 2011, s. 26)

Žadatelé mají právo dozvědět se o dítěti všechny závažné skutečnosti takající se jeho zdravotního stavu, sociální situaci, o jeho biologických rodičích. Mají právo navštěvovat dítě v zařízení, kde se právě nachází. Ve lhůtě 30 dnů se musí rozhodnout, zda mají opravdový zájem se dítěte ujmout a převzít do své péče. Pokud nemají k danému dítěti žádné výhrady, podají u příslušné obecního úřadu obce s rozšířenou působností žádost o svěřeni dítěte do své péče. Orgán sociálně-právní ochrany dítěte, příslušný dle místa trvalého bydliště dítěte vydá rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče budoucích pěstounů či osvojitelů. Na základě pravomocného rozhodnutí si žadatelé mohou dítě vyzvednout z ústavní péče a vzít si dítě domů do tzv. předadopční či předpěstounské péče.

2.4 Převzetí dítěte do rodiny

Období příchodu dítěte do nové rodiny provází řadou zvrátů a změn pro dítě i pro celou širší rodinu. Pro všechny je toto období závažným zásahem do života, vytváření nových vztahů a vzájemným poznáváním. Toto období je významné před rozhodnutím soudu o svěřeni dítěte do osvojení či pěstounské péče proto trvá nejméně 3 měsíce. V průběhu tohoto časového úseku přichází do rodiny sociální pracovníce, na kterou se mohou budoucí osvojitelé nebo pěstouni obracet s různými otázkami. „ S dítětem jsou pozváni na kontrolní psychologické vyšetření, kde je posuzován nejen psychomotorický vývoj dítěte, ale i úroveň vytvoření vzájemných vazeb v prostředí.(Průvodce náhradní rodinnou péčí, 2009, s. 9-17)

O svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů rozhodne vždy orgán sociálně-právní ochrany dětí obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Po splnění všech podmínek **předadopční péče** rozhoduje soud o osvojení dítěte. Návrh mohou podat pouze osvojitelé. Soud před vydáním rozhodnutí ověří, zde jsou všechny zákonem stanovené podmínky splněny a hlavně, zda je osvojení ve prospěch dítěte. Po nabytí právní moci rozhodnutí o osvojení, vzniká nová rodina, která má všechny právní důsledky a vztahy jako ke svému vlastnímu dítěti.

O svěřeni dítěte do **předpěstounské péči** také rozhoduje orgán sociálně-právní ochrany dětí obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Pokud vyrůstá dítě z nařízení

soudu v ústavním zařízení, není nutný souhlas biologických rodičů jako zákonných zástupců. Souhlas biologických rodičů je nutný v případě, kdy dítě není v ústavní výchově z nařízení soudu. Během tohoto období má budoucí pěstoun nárok na hmotné zabezpečení jako v případě pěstounské péče. Pokud do tří měsíců od svěřením dítěte do pěstounské péče není podán budoucím pěstounem návrh na zahájení řízení o svěřením dítěte do pěstounské péče, rozhodnutí o předpěstounské péči pozbude platnosti. Nabytím právní moci rozhodnutí o svěřením dítěte do pěstounské péče skutečně vzniká nová rodina, ale nevznikají takové právní důsledky a příbuzenské vztahy jako je tomu u osvojení dítěte. Se soužitím v rodině se mohou vyskytnout potíže, proto je nutné obrátit se na odborníky v této oblasti (Průvodce náhradní rodinnou péčí, 2009, s 10)

2.5 Komparace budoucích osvojitelů a pěstounů

Zprostředkování náhradní rodinné péče budoucích pěstounů a osvojitelů se v zásadě liší pouze typem tiskopisu podání žádost. Ostatní přílohy, které jsou součástí žádosti, jsou shodné, jak pro budoucí pěstouny tak budoucí osvojitele. Taktéž odborného posuzování a příprav, které provádí krajský úřad se musí zúčastnit žadatelé o pěstounskou péči i budoucí osvojitelé. Výsledek odborného posouzení, je podkladem pro vydání rozhodnutí o zařazení či nezařazení do evidence žadatelů o náhradní rodinnou péči. Rozdíly budoucích žadatelů o pěstounskou péči a osvojení, jsou pouze v přípravě budoucích pěstounů a osvojitelů. Přesnější hranicí je spíše jejich motivace pro přijetí dítěte. Příprava pro budoucí osvojitele je určena bezdětným pářům, které si chtějí přijetím dítěte nahradit vlastní rodičovství, příprava pěstounů je určena těm, kteří přijmout dítě do pěstounské péče, děti již vychovávají nebo chtějí přijmout dítě s komplikovanější anamnézou. Z uvedeného je zřetelné, že příprava pro budoucí pěstouny bude jak rozsahem, tak tématy obsáhlejší než příprava pro budoucí osvojitele. Odborná příprava žadatelů o osvojení, kdy do rodin přichází dítě v kojeneckém věku, má méně odlišností, než výchova dítěte, které přichází do rodiny v předškolní nebo školním věku.

2.5.1 Podání žádosti a postup před přípravou

Rozhodnou-li se žadatelé o pěstounskou péči nebo osvojení přijmout dítě za své, čeká je proces, kterého se musí zúčastnit. Žadatelé musí absolvovat různá posouzení, odbornou přípravu a další. Na obecním úřadě obce s rozšířenou působností, v místě příslušném místem trvalého bydliště, sociální pracovnice vede se žadateli pohovor, který je zaměřen na motivaci rozhodnutí k přijetí dítěte a jejich představu o dítěti. Žadatelům jsou předány potřebné

náležitosti k podání žádosti a jsou předány k vyplnění potřebné formuláře. Jakmile žadatelé vyplní a předají příslušné formuláře sociální pracovníci, ta shromáždí všechny potřebné dokumenty a zašle žádost o posouzení uchazečů o náhradní rodinnou péči na krajský úřad, který provádí odbornou přípravu, jež je nedílnou součástí procesu svěřeni dítěte do náhradní rodiny. Po ukončení odborné přípravy vypracuje psycholog zprávu o průběhu, kde uvede jeho stanovisko k žadatelům, zda nebyly v přípravném kurzu zjištěny závažné skutečnosti, které jsou rozhodné pro zprostředkování pěstounské péče nebo osvojení.

Poté nastává období očekávání a příprav na přijetí očekávaného dítěte. Toto období může trvat různě dlouho, záleží na více okolnostech. Jak bylo již dříve uvedeno, krajské úřady vedou evidenci dětí i žadatelů. Na základě evidence jsou vybíráni pro děti vhodní žadatelé. Pro účely tohoto vyhledávání je v každém kraji zřízen tzv. poradní spor. Členové poradního sboru hodnotí všechny dostupné informace jak o žadatelích, tak o dětech, dle kterých vytipuje pro dítě vhodnou rodinu. Jsou-li žadatelé vytipování, jsou co nejdříve vyrozuměni. Žadatelé musí aktualizovat zprávy o svém zdravotním stavu, sociálních poměrech a podepsat čestné prohlášení o zápisu v rejstříku trestů. Po splnění formální stránky se mohou žadatelé seznámit s dítětem. Pokud nemají žádné výhrady, sepíší se sociální pracovníci žádost o svěřeni dítěte. Orgán sociálně-právní ochrany dítěte příslušný dle místa jeho trvalého bydliště vydá rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče budoucích pěstounů nebo osvojitelů. Na základě tohoto rozhodnutí si žadatelé mohou dítě vyzvednout z ústavního zařízení a vzít ho domů.

2.5.2 Rozdíly v přípravě budoucích osvojitelů a pěstounů

Je třeba si uvědomit, že se nejedná o rozdělení mezi žadateli, kteří chtějí přijmout dítě do osvojení, a těmi, kteří chtějí přijmout dítě do pěstounské péče. Přesnější hranicí je spíše motivace žadatelů pro přijetí dítěte. Příprava pro budoucí osvojitele je určena bezdětným pářům, které si chtějí přijatým dítětem nahradit své vlastní rodičovství. Téměř vždy si přejí přijmout dítě nejlépe kojeneckého nebo batolícího věku s dobrým zdravotním stavem. Příprava žadatelů o pěstounskou péči je určena těm, kteří chtějí přijmout dítě do pěstounské péče, kteří děti již vychovávají. Tato příprava je určena také žadatelům, kteří mají zájem přijmout dítě již staršího věku nebo dítě s komplikovanější anamnézou.

Je zřejmé, že příprava pro budoucí pěstouny je co do rozsahu, tak témat rozsáhlejší než příprava pro budoucí osvojitele. Odborná příprava má připravit budoucí náhradní rodiče na specifika výchovy přijatého dítěte. Je tedy zcela zřejmé, že výchova osvojeného dítěte, které přišlo do nové rodiny v kojeneckém věku, bude odlišnější, než výchova dítěte v pěstounské

péče, které žilo ve své vlastní rodině nebo v ústavní výchově a do náhradní rodiny přišlo v období předškolním nebo školním. Je zcela jednoznačné, že role pěstounů bude mnohem obtížnější než role osvojitelů.

2.5.3 Přijetí role pěstouna a osvojitele

Jak roli pěstouna, tak roli osvojitele je třeba chápat zcela odlišně, každá tato role plní jiné potřeby v životě dítěte. V případě osvojení se jedná o rodičovství sociálně-biologické, kde není biologický základ, proto je třeba v odborné přípravě věnovat tomuto tématu pozornost. V přípravě role pěstouna se pěstounství nevnímá jako role rodičovská. Pokud pěstouni neporozumí své roli, i když by měli respektovat rodiče dítěte, často naplňují vlastní potřeby, uznání, úspěch a srovnávají se s neúspěšnými biologickými rodinami. Jejich úkolem v životě dítěte je nahrazovat rodiče dítěte tam, kde nejsou sami schopni svoji úlohu plnit. Přijetí role pěstouna s sebou přináší úkol připravit svou vlastní rodinu tzn. vlastní děti, nebo děti, které již v rodině žijí na jejich novou roli. Úkolem lektorů při přípravách budoucích pěstounů není věnovat se práci s dětmi, které v jejich rodině žijí, ale pomoci budoucím pěstounům, aby dokázali své děti na novou roli a hlavně na příchod dalšího dítěte připravit. Cílem je porozumět odlišnostem biologického rodičovství a adoptivního rodičovství a pěstounství, rozumět roli biologických rodičů v životě dítěte, které vyrůstá v osvojení a přijmout jeho biologické rodiče. Porozumět významu rodičů dítěte v pěstounské péči, snažit se je přijmout pokud je to pro dítě vhodné, jako partnery při výchově dítěte.

2.5.4 Utváření identity dítěte

Uchazeči o osvojení si kladou otázku, kdy a jak sdělit dítěti, že je adoptované, jak reagovat pokud to dítěti sdělí cizí člověk, jak reagovat, když dítě bude chtít své biologické rodiče poznat. Při přípravě přijetí role osvojitele pracovat s dítětem a utvářet jeho osobní identitu, není v přípravách prostor. Cílem příprav je porozumět, proč je dobré, aby dítě znalo veškeré informace o svém původu. Dokázat se vyrovnat se ztrátou rodičovství a přijmout rodičovství ve smyslu sociálně-psychologického, přijmout zodpovědnost za utváření identity přijatého dítěte, v neposlední řadě znát informace o možnostech, jak postupovat ve vývojových stádiích v životě dítěte.

Uchazeči o pěstounskou péči se informují, jak dalece mohou biologičtí rodiče zasahovat do pěstounské rodiny, jak se mají v této situaci zachovat, když se po několika letech ozvou biologičtí rodiče a chtějí dítě vidět a vrátit zpět. Zda je možná změna příjmení přijatého dítěte. V těchto případech pomáhá odborná příprava účastníkům porozumět situaci

dítěte umístěného v pěstounské péči, význam rodiny v jeho životě, posilování vztahů mezi nimi. Je nutné pochopit, že pěstounská péče je v první řadě služba dítěti s respektem k jeho rodinné anamnéze, životní historii a aktuální situaci jeho rodičů, sourozenců a širší rodiny. Proto je role pěstounů velmi složitá a nejednoznačná. Je nutné přijmout dítě se vším, co si přináší a mít na zřeteli, že nebudou v jeho životě hrát roli jediného rodiče. Situace biologické rodiny se může natolik změnit, že není vyloučeno, že se dítě vrátí ke své rodině, což je hlavním smyslem a úspěchem pěstounské péče. Cílem je porozumět roli pěstounské péče, připravit se na přijetí role pěstouna s otevřeností ve vztahu k rodičům dítěte, jeho sourozencům a širší rodině. Předávat praktické zkušenosti pěstounům, kteří kontakt s rodiči přijatého dítěte udržují a rozvíjí, v neposlední řadě připravit pěstouny na nutnost odborného doprovázení po přijetí dítěte.

3. Popis zkoumané oblasti – Olomoucký kraj

Zkoumaná oblast byla vybrána záměrně, a to z důvodu, že práci sociální pracovníce vykonávám na obecním úřadě obce s rozšířenou působností v Jeseníku, jež spadá pod Krajský úřad Olomouckého kraje.

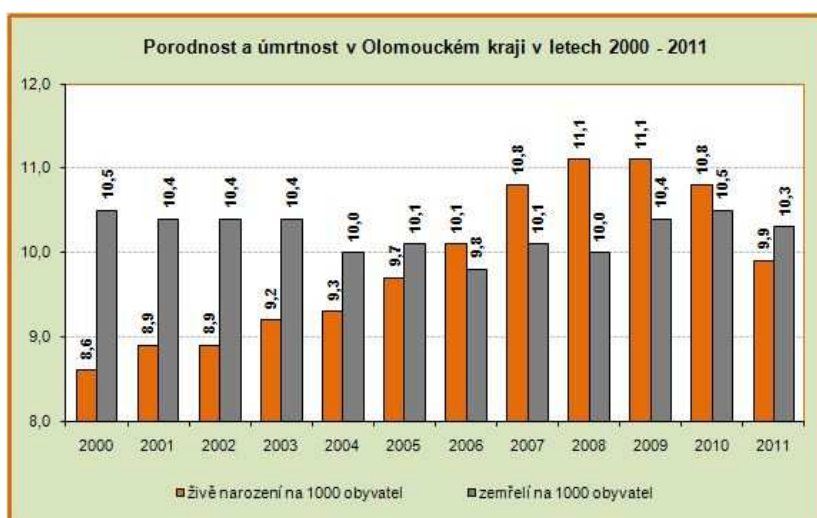
3.1 Stručná charakteristika Olomouckého kraje

Olomoucký kraj je vyšší územní samosprávný celek, který se rozkládá ve střední a severní části Moravy, pročež částečně zasahuje i do území Slezska. Olomoucký kraj vznikl na základě ústavního zákona č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních správních celků a o změně ústavního zákona ČNR č. 1 /1993 Sb., Ústava České republiky.

Olomoucký kraj se skládá z pěti okresů, a to Olomouc, Přerov, Prostějov, Jeseník a Šumperk. Hlavním městem kraje a též sídlem hejtmána je statutární město Olomouc. V Olomouckém kraji se nachází 399 obcí, z toho 13 obcí s rozšířenou působností; mezi obce s rozšířenou působností patří obecní úřad v Jeseníku, Hranicích, Konici, Lipníku na Bečvou, Litovli, Mohelnici, Olomouci, Prostějově, Přerově, Šternberku, Šumperku, Uničově a Zábřehu.

Během roku 2011 přišel Olomoucký kraj o některé své obyvatele, a to jak zásluhou migračního úbytku obyvatel způsobeným převahou vystěhovalých nad počtem přistěhovalých (-144), tak i vyšším počtem zemřelých nad narozenými dětmi (-248). Ke dni 31. prosince 2011 mělo své bydliště na území Olomouckého kraje celkem 638 591 osob. Níže uvedená tabulka ukazuje vývoj porodnosti a úmrtnosti v Olomouckém kraji.

Graf č. 1: Porodnost a úmrtnost v Olomouckém kraji v letech 2000-2011

Zdroj: Český statistický úřad

3.2 Zajištění náhradní rodinné péče v Olomouckém kraji

V souladu se zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů vykonává kompetence pro oblast náhradní rodinné péče v Olomouckém kraji 13 obecních úřadů obcí s rozšířenou působností. Jedná se o Magistráty měst Olomouc, Prostějov a Přerov a Městské úřady Hranice, Jeseník, Konice, Lipník nad Bečvou, Litovel, Mohelnice, Šternberk, Šumperk, Uničov a Zábřeh. Nadřízeným obecních úřadů obcí s rozšířenou působností je Krajský úřad Olomouckého kraje, který má pracoviště pro náhradní rodinnou péči na Žilinské ulici, kde pracují dvě sociální pracovnice a dvě psychologičky.

Podle statistiky Krajského úřadu Olomouckého kraje bylo v roce 2011 umístěno do osvojení celkem 21 dětí a do pěstounské péče 92 dětí. V Olomouckém kraji bylo v roce 2011 evidováno k 1.1.2011 celkem 564 dětí v pěstounské péči. V průběhu roku bylo podáno 39 žádostí o osvojení a 92 žádostí o svěření dítěte do pěstounské péče. Podrobnější informace a data za jednotlivé ORP jsou uvedeny v příloze č.5.

4. Výzkumná část

Tématem a hlavním cílem práce je popis a zhodnocení procesu zprostředkování pěstounské péče a osvojení.

4.1 Formulace dílčích výzkumných cílů

- C1 Kolik měli žadatelé o pěstounskou péči a osvojení informací o procesu zprostředkování před podáním žádosti
- C2 Jak je hodnocena příprava žadatelů o pěstounskou péči a osvojení
- C3 Co by se mělo na procesu zprostředkování změnit

4.2 Metodika výzkumu

Pro výstavbu své bakalářské práce jsem vybrala kvalitativní výzkumnou strategii (strukturovaný rozhovor: významy, smysl). V rámci výzkumné metodologie jsem zvolila induktivní a deduktivní metodologické kroky. Zastřešující je obecná metoda teoreticko-empirická. Výzkumné přístupy: empirický, fenomenologický. Hlavní výzkumnou technikou je strukturovaný rozhovor. Strukturovaný rozhovor obsahoval deset otázek (viz příloha č. 5), přičemž všech deset otázek bylo otevřených. Tuto formu jsem zvolila, protože se nabízí velký prostor pro dotázané. Výzkumná technika byla využita pro stanovení množství informací, které měli žadatelé o pěstounskou péči a osvojení před podáním žádosti, hodnocení procesu přípravy žadatelů o osvojení a pěstounskou péči a formulace doporučení změn v procesu zprostředkování. Cílem rozhovoru tak bylo kriticky zhodnotit proces zprostředkování pěstounské péče a osvojení a zároveň srovnat vnímání procesu zprostředkování pěstounské péče a osvojení.

Pro výzkum bylo vybráno šest manželských párů, kteří absolvovali proces zprostředkování náhradní rodinné péče. Všichni dotazovaní tvořili úplnou rodinu. O děti, jež mají svěřeny v pěstounské péči nebo osvojení, již pečují a celou záležitost tak mohou hodnotit s odstupem a bez emocí. Deset otázek rozhovoru bylo rozesláno prostřednictvím elektronické pošty. Odpovědi byly po zpracování dotázanými odeslány stejnou formou zpět. Rozeslání a sběr rozhovorů proběhl v době od 5.1.2012 do 4.4.2012. Následně byly rozhovory zpracovány a vyhodnoceny.

Tři manželské páry vychovávají děti v pěstounské péči a tři manželské páry vychovávají děti v osvojení. Pěstounské rodiny žijí v různě velkých obcích na území okresu Jeseník, přičemž dvě bydlí v rodinných domech a jedna rodina v panelovém domě. Věk pěstounských rodičů se u matek pohyboval od 45 do 55 let a u otců v rozmezí od 50 do 58 let. Jeden manželský pár tvoří vysokoškoláci a další dva páry tvoří rodiče s úplným středoškolským vzděláním s maturitou. První rodina pečuje o tři děti v pěstounské péči a dvě vlastní děti, které jsou již zletilé. Druhá rodina má v pěstounské péči také tři děti a dvě své vlastní děti, které již mají vlastní rodiny. Třetí rodina také pečuje o tři děti v pěstounské péči a má pět vlastních dětí, z nichž jsou již tři zletilé a mají své rodiny. Věk děvčat se pohybuje od 7 do 17 let, věk chlapců od 5 do 17 let.

Manželské páry, které mají děti osvojeny, taktéž žijí v různě velkých obcích na území okresu Jeseník. Jeden manželský pár bydlí v rodinném domě, ostatní dva páry žijí v bytech v panelových domech. Ve všech třech párech jsou partneři vysokoškoláci a partnerky mají ukončené střední vzdělání s maturitou. Věk u žen je mezi 33 a 36 lety a u mužů mezi 35 a 38 lety. Dalším společným znakem je skutečnost, že ani jeden manželský pár nemá své vlastní děti a všichni mají v osvojení jedno dítě, které do jejich rodiny přišlo ve čtvrtém měsíci života.

4.3 Vyhodnocení rozhovorů u rodičů pěstounů

Otázka č. 1: Měli jste před podáním žádosti o pěstounskou péči o této problematice zjištěné nějaké informace? Pokud ano, tak jaké?

V1 Ano, pouze okrajově.

V2 Věděli jsme, že se jedná o děti žijící v rodině pěstounů.

V3 Viděli jsme v televizi několik dokumentů o pěstounských rodinách.

V4 Sledovali jsme diskuze pěstounů na internetu, snažili jsme se o kontakt s pěstouny z naší obce.

V5 Před podání žádosti o pěstounskou péči jsme o této problematice neměli žádné informace.

V6 Věděli jsme, že se jedná o děti, které nemohou jít do osvojení.

Otázka č. 2: Absolvovali jste nějakou formu příprav před přijetím dítěte do pěstounské péče? Pokud ano, tak jakou?

V7 Vzhledem k tomu, že máme oba pedagogické vzdělání, pracujeme s dětmi, přípravu pěstounů jsme neabsolvovali.

V8 Po podání žádosti o pěstounskou péči jsme po nějaké době byli pozváni na krajský úřad, kde jsme absolvovali psychologické testy, poté jsme navázali na odborné semináře v Brně.

V9 Protože jsme měli v té době svých 5 vlastních dětí, nemuseli jsme se účastnit přípravného kursu.

V10 Když zapátráme v paměti, tak jsme absolvovali psychotesty.

Otázka č. 3: Vyhovovala Vám struktura přípravy budoucích pěstounů?

V 11 Celá příprava tak, jak probíhala, byla pro nás skutečně přínosem.

V 12 Byli jsme kvalifikovaně vtaženi do celého procesu problematiky pěstounské péče.

V 13 Vzhledem k našemu vzdělání a zaměstnání byla struktura přípravy dostačující.

Otázka č. 4: Co jste si na počátku představovali pod názvem příprava budoucích pěstounů?

V 14 Tehdy asi nic.

V 15 Neměli jsme žádné představy, co všechno nás bude čekat.

V 16 ... pohovory se zdravotníky a psychology,...

V 17 Spolupráce s odborníky a poradci v sociální oblasti.

Otázka č. 5: Nakolik splnila příprava pro budoucí pěstouny Vaše očekávání?

V 18 Psychotesty potvrdily, že jsme normální.

V 19 Příprava změnila mnoho našich nezkušených názorů a postojů.

V 20 Bylo to dávno, již nevíme.

Otázka č. 6: Co se domníváte, že by nemělo na těchto přípravách chybět?

V 21 Neměly by chybět znalosti z vývojové psychologie.

V 22... přijímané děti jsou jiné než vlastní,...

V 23 ...jejich vývoj může být opožděn a nemusí odpovídat vývoji běžné populace.

V 24 ...podrobné informace, jaká práva a povinnosti mají pěstouni a jaké rodiče dětí.

V 25 ...být připraveni na skutečnost, že se o přijímané děti budou zvýšeně zajímat lidé z našeho okolí, ...

V26 ... setkání s pěstouny, kteří už mají vlastní zkušenost.

V 27 ...informace o možných rizicích v souvislosti s odborným poradenstvím.

Otázka č. 7: Jak byste charakterizovali jednání od podání žádost po příchod dítěte do rodiny?

V 28 Jednání od podání žádosti do období přijetí dítěte bylo vždy zdlouhavé.

V 29 Dlouhé bylo čekání na psychologické vyšetření.

V 30 ...dlouhé čekání na psychologické vyšetření, ...

V 31...nejdelší bylo čekání na dítě.

V 32 Pokud myslíte jednání úřadů, tak bylo bez problémů

V 33 ...na všechny pracovníky během zprostředkování a přípravy bylo možno se spolehnout, patří jim dík.

V 34 S přípravou jsme byli spokojeni, děti jsme si přivezli domů pět měsíců od vydání rozhodnutí o vhodnosti.

V 35 Spolupráce s odborníky byla výborná.

Otázky č. 8: *Vzpomínáte, jak toto období po převzetí dítěte probíhalo? Jak toto období charakterizujete?*

V 36 Při přijetí každého dítěte nastalo období neprostého zlomu, zmatku.

V 37 Po přijetí malých dětí se zcela změnil život celé rodiny.

V 38 Byla to situace, na kterou si zvykala celá rodina.

V 39...období velkých, revolučních změn v rodině,....

V 40...potřeba nalézt třecí plochy mezi zvyklostmi dětí a našimi zvyky.

V 41 Období po převzetí bychom charakterizovali jako období otvírání očí na obou stranách.

V 42 Zpočátku se zdálo, že nikdy nebude v domácnosti pořádek a klid.

Otázka č. 9: *Myslíte, že by se mělo v celém procesu něco změnit?*

V 43 Především by se měl celý proces zprostředkování urychlit.

V 44...o umístění dítěte do rodin by měli rozhodnout pracovníci k tomu určení, bez ohledu na názor biologických rodičů.

V 45 Zajistit, aby do náhradních rodin přicházely děti malé, aby se lépe vytvořil fungující vztah.

V 46 Přestat posilovat vliv biologických rodičů.

V 47... měl by odpadnout zdlouhavý proces před přijetím dítěte,....

Otázka č. 10: *Napadá vás ještě něco k tématice pěstounské péče?*

V 48 Větší společenská prestiž a podpora pěstounské péče.

V 49...vytvořit síť poradenských služeb, kde by fungovali zkušení pěstouni.

V 50 Podpořit rozvoj pěstounské péče.

V 51...umožnit život v rodině co největšímu počtu dětí,...

V 52...upřednostnit právo dítěte na spokojený život.

V 53...společnost by si stále měla uvědomovat, jak velký problém je pro náš stát, nesprávná výchova dětí.

V 54 Domněnky, že pěstouni tuto práci vykonávají pro peníze.

V 55 Přejeme si, aby se bariery mezi lidmi postupně odstraňovaly.

V 56 ... zlepšení propagace pěstounské péče, např. formou televizních pořadů nebo osvětou.

V 57 Pěstouni by měli jasně vědět a být seznámeni s tím, na koho se mají s danými problémy obrátit.

4.4 Výsledky výzkumu u rodičů pěstounů

První otázka zjišťovala informovanost o problematice pěstounské péče. Dotazovaní byli většinou informováni pouze okrajově (V1,V2,V5). Věděli, že se jedná o výchovu dítěte v rodině pěstounů. Pokud měli nějaké informace, byly z televizních dokumentů o pěstounské péči (V3) nebo sledovali diskuze pěstounů na internetu.(V4). Jeden manželský pár uvedl, že o problematice pěstounské péče neměli žádné informace, pouze věděli, že do pěstounské péče jsou předávány děti, které nejsou vhodné pro osvojení (V6).

Druhá otázka směřovala na absolvování příprav před přijetím dítěte do pěstounské rodiny. Jeden manželský pár uvedl, že vzhledem k tomu, že oba měli pedagogické vzdělání, pracují s dětmi, v době žádosti měli své vlastní děti ve věku 14 a 15 let, přípravu pěstounů neabsolvovali (V7). Další dotazovaní byli po podání žádosti pozváni na Krajský úřad Olomouckého kraje, na oddělení sociálně-právní ochrany dětí, kde probíhaly různé psychologické testy a pohovory (V8). Jeden z manželských párů se zúčastnil odborného semináře v Brně (V8), jiný manželský pár pak z důvodu pěti vlastních dětí absolvovat pouze psychotesty (V10).

Třetí otázka se věnuje tomu, jak je hodnocena odborná příprava budoucích pěstounů. Většina dotázaných uvedla, že byli kvalifikovaně vtaženi do procesu přípravy budoucích pěstounů (V12), celá struktura přípravy, tak jak probíhala, byla pro ně přínosem (V11). Vnesla do jejich představ jasno, byli upozorněni na věci pro ně neznámé. Jeden manželský pár uvedl, že vzhledem k jejich vzdělání a zaměstnání byla struktura dostačující (V13).

Čtvrtá otázka zkoumala, co si dotazovaní představovali pod pojmem příprava budoucích pěstounů. Dotazovaní uvedli, že neměli žádné konkrétní představy (V14, V15). Domnívali se, že budou probíhat pohovory s odborníky v oboru zdravotnictví, psychologie a s odborníky a poradci v sociální oblasti (V16, V17).

Cílem otázky pět, bylo zjistit, nakolik splnila příprava pěstounů jejich očekávání. Dotazovaní uvedli, že příprava splnila jejich očekávání a změnila mnoho jejich nezkušených názorů a postojů k pěstounské péči (V19) nebo si již přesně na průběh nevzpomínali (V20).

Šestá otázka zjišťovala, co by nemělo na procesu odborných příprav chybět. Dotazovaní měli k přípravě pěstounů několik připomínek. Především by neměly chybět znalosti z vývojové psychologie (V21). Přijímané děti jsou jiné, proto i jejich výchova bude jiná než výchova vlastních dětí (V22). Měli by být podrobněji informováni o rizicích s těmito

děti (V23). V souvislosti s výchovou dětí, by měli mít pěstouni informace o právech a povinnostech biologických rodičů a povinnostech pěstounů (V24). Odborné poradenství by mělo pěstouny připravit na rizika (V27) a na skutečnost, že se přijaté děti zajímají lidé z okolí (V25). Jako přínos by považovali také možnost setkávat se s pěstouny, kteří již mají dlouhodobé zkušenosti se svěřenými dětmi (V26).

Sedmá otázka zjišťovala způsob jednání od podání žádosti po příchod dítěte do rodiny. Obecně byl celý proces hodnocen jako zdlouhavý (V28, V29, V30). Dlouhé bylo čekání na psychologické vyšetření (V29), ale i na konečné vyjádření, zda jsou vhodnými osobami stát se pěstouny. Dlouhé bylo také čekání na dítě (V31). Jeden dotazovaný pár byl se způsobem jednání a příchodem přijatých dětí do rodiny spokojený vzhledem k tomu, že si děti z dětského domova přivezli pět měsíců od vydání rozhodnutí o vhodnosti stát se pěstouny (V34). Pozitivně byla hodnocena spolupráce s úřady a odborníky (V32, V33, V35).

Cílem osmé otázky bylo zjištění, jak charakterizují období po přijetí dítěte a jejich začlenění do rodiny. Dotazovaní shodně uvedli, že období po přijetí každého dítěte do rodiny nastaly výrazné změny, které charakterizují jako období naprostého zlomu a zmatku (V36). Celé rodině se zcela změnil dosavadní život (V37). Byla to situace, která přinesla změny a na které se zvykala celá rodina (V38). Bylo to období otvírání očí na obou stranách (V41). Dotazovaní nevěřili, že bude v dohlednu v domácnosti pořádek a klid (V42).

Otázka devátá byla zaměřena na zjištění, co by se mělo v celém procesu realizace a příprav změnit. Dotazání shodně uvedli, že by se měl celý proces příprav urychlit (V43, V47). Výrazně by považovali za přínos, kdyby děti do rodin přicházely co nejdříve a byl utvářeny fungující vztahy (V45). Objevil se také názor, že by neměl být posilován vliv biologických rodičů (V46).

Desátá otázka sledovala, co dalšího je napadá v oblasti tematiky pěstounské péče. Dotazovaní uvedli, že by bylo dobré zvýšit společenské uznání, podporu a rozvoj pěstounské péče (V48, V50). Toto by mohlo probíhat formou televizních pořadů nebo osvětou (V57). Mohlo by se tak podařit odstranit názory některých lidí, že to pěstouni dělají pro peníze (V54). Přínosem by bylo také vytvoření speciálních poradenských služeb (V49) a umožnění dítěti vyrůstat v přirozeném prostředí rodiny (V51, V52, V53). Zároveň by měli pěstouni vědět, kam se v případě problémů obrátit (V58).

4.5 Vyhodnocení rozhovorů u rodičů osvojitelů

Otázka č.1: Měli jste před podáním žádosti o osvojení o této problematice zjištěné nějaké informace? Pokud ano, tak jaké?

V1 ...důkladně jsme prohledali internetové stránky a různá diskusní fóra.

V2 Informace jsme měli jen částečně od našich známých.

V3 Zjišťovali jsme informace z webových stránek.

V4 Měli jsme zjištěno, že musíme podat žádost o osvojení.

V5 Věděli jsme, že nás čekají psychotesty a pohovory s psychology.

Otázka č. 2: Absolvovali jste nějakou formu příprav před přijetím dítěte do osvojení? Pokud ano, tak jakou?

V6 Návštěva sociálních pracovnice na Městském úřadu.

V7 Pohovory se sociálními pracovníci krajského úřadu.

V8 Strávili jsme 3 víkendová školení budoucích osvojitelů.

V9 Proběhla tři sezení s psychologkou krajského úřadu, jehož součástí byly pohovory a psychotesty.

V10 Poté jsme se zúčastnili přípravy budoucích osvojitelů.

V11 ...měli jsme ústní pohovor, co to je adopce.

V12...psaní psychotestů a kreslení stromu.

Otázka č. 3: Vyhovovala Vám struktura přípravy budoucích osvojitele?

V13 Vyhovovala vzhledem k blízké vzdálenosti školicího střediska.

V14 Zpočátku nám připadala délka kurzu příliš rozsáhlá, k množství informací však adekvátní.

V15 Příprava byla celkem důkladná...

V16 Vše se dalo v pohodě zvládnout.

Otázka č. 4: Co jste si na počátku představovali pod názvem příprava budoucích osvojitelů?

V17 ...že získáme odpovědi na délku čekání na osvojení dítěte.

V18... pozitivní motivaci.

V19 Celkově jsme očekávali více teoretickou než praktickou část.

V20 Z počátku jsme nevěděli, co si máme představit pod názvem příprava budoucích osvojitelů.

V21 Představovali jsme si nějaké nepovinně povinné sezení a povídání o problematice osvojení.

Otázka č. 5: Nakolik splnila příprava pro budoucí osvojitele Vaše očekávání?

V22 Čekali jsme, že na konci kurzu budeme mít v otázce osvojení jasno.

V23...nakonec jsme měli více témat k přemýšlení a nejistot než předtím.

V24 Ano, byli jsme překvapeni, že jsme dostali kompletní informace o systému, který se adopcemi zabývá.

V25 Příprava byla dlouhá a únavná, nebylo možné se stále soustředit.

V26 Byli jsme spokojeni s úrovní znalostí přednášejících a příklady, které byly uváděny.

Otázka č. 6 Co se domníváte, že by nemělo na těchto přípravách chybět?

V27 Osobní kontakt s osvojiteli a více jejich zkušeností.

V28 V přípravě nám částečně chyběla nedostatečná právní průprava.

V29 Nebyli jsme informováni o stavu po právní stránce.

V30 V podstatě nám vyhovovala celá struktura.

V31 Určitě by neměla chybět účast paní doktorky.

Otázka č. 7: Jak byste charakterizovali jednání od podání žádosti po příchod dítěte do rodiny?

V32 Nejdříve dlouhá řada pohovorů, vyšetření ve velkém tempu.

V33 Dlouhé čekání a pocit nereálnosti.

V34 Jednání se všemi institucemi nám přišla seriózní...,

V35 ...byli jsme vždy příjemně překvapeni vstřícností.

V36 Jednání všech odborníků bylo perfektní.

V37 Hlavně nás překvapila rychlost vyřízení naší žádosti.

Otázky č. 8: Vzpomínáte, jak toto období po převzetí dítěte probíhalo? Jak toto období charakterizujete?

V38 Pocit obrovského štěstí a intenzity, rychlost proměny života...,

V39 Velké emoce a velká únava.

V40 ...byla to doba velké úlevy i štěstí...,

V41 Je to nejkrásnější období, nezapomenutelný zážitek.

V42 Konečně se nám splnilo s manželem to poslední, co nám v životě chybělo.

Otázka č. 9: Myslíte, že by se mělo v celém procesu něco změnit?

V43 Okamžitě nás napadla doba čekání.

V44 Přístup k rodičům a nějaká podpora těm, kteří na dítě čekají, že nečekají zbytečně.

V45...možná se některé věci daly vyřešit jednou návštěvou místo dvou, tří...,

V46 V principu nám celý proces připadal logický.

V47 Možná by se daly některé hodiny přesunout třeba až za rok.

Otázka č. 10: Napadá vás ještě něco k tématice osvojení?

V48 Především obrovský dík, že to takhle dopadlo.

V49 Poděkování všem, kteří nám na dlouhé cestě pomohli a byli nám oporou.

4.6 Výsledky výzkumu u rodičů osvojitelů

První otázka zjišťovala informovanost o problematice osvojení. Dotazovaní byli většinou informováni pouze částečně. Pokud měli nějaké informace, byly z internetových stránek a diskusních fór (V1, V3), byli informováni, že musí o osvojení podat žádost (V4) nebo měli informaci o nutnosti absolvovat psychotesty a pohovory s psychologem (V5). Jeden manželský pár uvedl, že informace o problematice osvojení měli pouze od svých známých (V2).

Druhá otázka směřovala na absolvování příprav před přijetím dítěte do osvojení. Dotazovaní uvedli, že absolvovali různé formy příprav. Po podání žádosti u příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností (V6) se zúčastnili pohovorů se sociální pracovnící a psycholožkou krajského úřadu (V7, V9), jejichž součástí byly psychologické testy (V9, V12). Dotázaní se zúčastnili odborné přípravy, které pořádalo poradenské centrum Triáda o.s. Brno (V8, V10).

Třetí otázka se věnuje tomu, jak je hodnocena odborná příprava osvojitelů. Většina dotázaných uvedla, že celá příprava budoucích osvojitelů tak, jak probíhala, byla přínosná. Jeden manželský pár uvedl, že vzhledem ke vzdálenosti školícího centra, jim příprava vyhovovala (V13). Další dotázaní sdělili, že zpočátku se jim jevila délka kurzu rozsáhlá, po množství získaných informací byla nakonec plně adekvátní času a příprava byla důkladná (V14, V15). Jedna z odpovědí byla, že se vše dalo v pohodě zvládnout (V16).

Čtvrtá otázka zkoumala, co si dotazovaní představovali pod pojmem příprava osvojitelů. Dotazovaní uváděli, že měli různé představy. Domnívali se, že dostanou odpovědi na délku čekání přijatého dítěte (V17), že získají spoustu pozitivní motivace (V18). Dotázaní dále uvedli, že očekávali spíše teoretickou přípravu než praktickou (V19) nebo, že z počátku nevěděli, co si pod pojmem příprava budoucích osvojitelů mají představit (V20).

Cílem otázky pět, bylo zjištění, nakolik splnila příprava osvojitelů jejich očekávání. Dotazovaní většinou uvedli, že příprava splnila jejich očekávání. Jeden z dotazovaných očekával, že bude rozumět otázce osvojení, na konci absolvování příprav však měli v otázce osvojení nejistoty, o kterých přemýšleli (V22, V23) Další uvedli, že byli spokojeni a získali

informace o všech institucích, kteří se celým procesem adopce zabývají (V24). Pro jiné byla doba přípravy zdlouhavá a únavná (V25). Celkově byla vyjádřena spokojenost s celou úrovní odborných znalostí přednášejících, kladně hodnotili všechny příklady z praxe, které na přípravě byly uvedeny (V26).

Šestá otázka zjišťovala, co by nemělo na procesu odborných příprav chybět. Dotazovaní měli k přípravě osvojení několik připomínek. Domnívají se, že by neměl chybět osobní kontakt s osvojiteli, kteří již mají zkušenosti (V27). Chyběli informace týkající se právní stránky procesu osvojení (V28, V29). Jeden manželský pár vyjádřil se spokojeností celé struktury přípravy osvojitelů (V30), kladně hodnotili účast vedoucí lektorku příprav o.s. Triáda Brno (V31).

Sedmá otázka zjišťovala způsob jednání od podání žádosti po příchod dítěte do rodiny. Obecně byl celý proces hodnocen jako zdlouhavý. Dlouhé bylo čekání na celou řadu pohovorů a vyšetření (V32) nebo pocit nereálnosti (V 33). Jeden z dotazovaných uvedl, že byl se způsobem jednání spokojený (V34). Pozitivně byla hodnocena práce odborníků, především jejich vstřícné jednání (V35, V36). Kladně byla v jednom případě hodnocena rychlost vyřízení jejich žádosti (V35).

Cílem osmé otázky bylo zjištění, jak charakterizují období, po přijetí dítěte a jejich začlenění do rodiny. Dotazovaní shodně uvedli, že přijetím dítěte do rodiny prožívali nezapomenutelné chvíle v jejich životě, které charakterizují jako prožívání obrovského štěstí a změny jejich života (V38), období úlevy a velkých emocí (V40). Jeden z dotazovaných uvedl, že to bylo nejkrásnější období a nezapomenutelné zážitek v jejich životě (V41). Jiný toto období popsal jako období naplnění toho, co jim v jejich životě chybělo (V42).

Otázka devátá byla zaměřena na zjištění, co by se mělo v celém procesu realizace a příprav změnit. Dotazání shodně uvedli, že by se měla zkrátit doba čekání na dítě (V43, V44, V45). Výrazně by považovali za přínos přístup a podpora žadatelům, kteří na dítě čekají, aby si věřili, že čekání není zbytečné (V44). Opakovaly se názory, že by návštěvy na úřadech nemusely být tak časně (V45) a některé části z procesu zprostředkování by se mohly přesunout do doby po převzetí dítěte (V47). Objevil se také názor, že proces přípravy byl logický (V46).

Desátá otázka sledovala, co dalšího je napadá v oblasti tematiky osvojení. Dotazovaní touto otázkou shodně vyjádřili poděkování za to, jak to dopadlo a poděkování všem, kteří jim na dlouhé cestě pomáhali a byli jim oporou (V48, V49).

4.7 Srovnání výsledků rozhovorů pěstounů a osvojitelů

První otázka směřovala k zjištění informací před podáním žádosti o pěstounskou péči a osvojení. U obou forem náhradní rodinné péče se ukázalo, že informovanost žadatelů byla nedostatečná. Dotazovaní shodně uvedli, že jejich jediným zdrojem byly informace veřejně dostupné informace na internetu a v médiích. Otázka dvě byla zaměřena na zjištění, zdali dotazovaní absolvovali nějakou formu přípravy před přijetím dítěte do rodiny. Oproti osvojitelům, kteří absolvovali veškeré formy přípravy, dva ze tří dotazovaných pěstounských párů se přípravy nemusely zúčastnit, a to z důvodu vzdělání a rodičovské praxe. Cílem třetí otázky bylo zjistit, jestli jim struktura přípravy vyhovovala. Všichni dotazovaní ať z řady pěstounů nebo osvojitelů shodně uvedli, že byli kvalifikovaně vtaženi do procesu přípravy, celá struktura přípravy tak, jak probíhala, byla pro ně přínosem a vnesla do jejich představ jasno. Čtvrtá otázka zkoumala, co si dotazovaní představovali pod pojmem přípravy. I na tuto otázku dotazovaní (pěstouni i osvojitelé), odpovídali prakticky shodně. Vyjadřovali se ve smyslu, že zpočátku nevěděli, co si mají pod touto přípravou představit. Dotazovaní pěstouni se navíc domnívali, že budou absolvovat pohovory s odbornými pracovníky v oblasti zdravotnictví, psychologie a poradci v sociální oblasti. Dotazovaní osvojitelé naopak očekávali více teoretické informovanosti, a že dostanou konkrétní odpověď na délku čekání na osvojení dítěte. Cílem páté otázky bylo zjištění, nakolik splnila příprava jejich očekávání. Zde se dotazovaní diametrálně lišili, neboť oproti dotazovaným pěstounským rodinám, kterým příprava splnila očekávání, se dotazovaní budoucí osvojitelé shodli na tom, že ke konci příprav nabili více nejistot a otázek k přemýšlení než tomu bylo na začátku. Otázka šestá se dotazovala, co se domnívají, že by na těchto přípravách nemělo chybět. Dotazovaní měli shodně k přípravě pěstounské péče a osvojení několik připomínek. Obě skupiny postrádaly především právní průpravu. Dotazovaní pěstouni uvedli, že jim chyběla větší informovanost o rizicích spojených s přijetím těchto dětí, s čím souviselo i nedostatečné zasvěcení do oblasti vývojové psychologie. Osvojitelům chyběl osobní kontakt s osvojitelskými rodinami, které mají s touto problematikou již zkušenosti. Sedmá otázka směřovala na charakteristiku jednání od podání žádosti po příchod dítěte do rodiny. Odpovědi na tuto otázku se takřka shodovali. Převažoval zde názor, že proces je příliš zdlouhavý, proto nastával pocit, že jejich čekání bude marné. Naopak pozitivně shodně hodnotí spolupráci

s úřady a odborníky. K otázce osmé se bylo třeba vyjádřit, jak dotazovaní vnímali období po převzetí dítěte do rodiny. Odpovědi na tuto otázku byli různorodé. Dotazovaní pěstouni pociťovali výrazné změny a charakterizují toto období za zmatečné, neboť tím došlo k narušení rodinného prostředí. Oproti tomu dotazovaní osvojitelé zažívali nezapomenutelné chvíle a popisovali toto období za jedno z nešťastnějších v jejich životě. Otázka devátá byla zaměřena na zjištění, co by se mělo v celém procesu realizace a příprav změnit. Dotazovaní shodně uvedli, že by se měl celý proces příprav urychlit. Považovali by za přínos, kdyby děti přicházely do rodin co nejdříve, čímž by se podpořila tvorba fungujících vztahů v rodině. Cílem poslední desáté otázky bylo zjistit, jaké případné změny by navrhovali v oblasti tematiky náhradní rodinné péče. K této otázce měli připomínky hlavně dotazovaní pěstouni, kteří uvedli, že by bylo dobré zvýšit společenské uznání, podporu a rozvoj pěstounské péče. Požadovali by především větší osvětu, čímž by chtěli odstranit názory některých lidí, že to pěstouni dělají pro peníze. Dotazovaní osvojitelé shodně vyjádřili poděkování za to, jak to vše dopadlo, a poděkování všem, kteří jim na dlouhé cestě pomáhali a byli jim oporou.

Diskuse

Základním cílem výzkumné části bakalářské práce bylo zjištění míry informovanosti o procesu zprostředkování náhradní rodinné péče před podáním žádosti, hodnocení celého procesu příprava žadatelů jimi samotnými a jejich doporučení a náměty, ke zlepšení struktury příprav. K informovanosti o procesu zprostředkování náhradní rodinné péče se osvojitelé i pěstouni shodně vyjádřili, že před podáním žádosti mnoho informací neměli. Vzhledem k tomu, že se jedná o poměrně zásadní krok v životě rodiny, je toto zjištění poněkud překvapivé. V zásadě může svědčit o tom, že si žadatelé myslí, že mají dostatek informací a až po absolvování přípravy si uvědomí, že vlastně před podáním žádosti měli informací velmi málo. Závěr o nízké informovanosti podporuje mé přesvědčení, že informovanost rodin zvažujících pěstounskou péči nebo osvojení představuje téma, které by mohlo být lépe a šířeji řešeno. K oblasti náhradní rodinné péče existuje poměrně velké množství odborné literatury, ale procesu zprostředkování náhradní rodinné péče se věnují pouze informační brožury, které žadatelé ve fázi zvažování podání žádosti těžko získají. Přínosem by mohlo být zpracování informační brožury, která by byla určena lidem, kteří zvažují přijetí dítěte do pěstounské péče nebo osvojení a která by jim přiblížila, jak celý procesy zprostředkování náhradní rodinné péče probíhá a co od něho mohou očekávat.

Výzkumem bylo dále zjištěno, že absolvování příprav bylo hodnoceno převážně kladně a celá struktura byla hodnocena jako přínosná. K doporučeným změnám byla uvedena potřeba absolvování více rozhovorů s odborníky v oblasti zdravotnictví, psychologie, více teoretických informací, zkvalitnění právní průpravy, důkladnější informovanost o rizicích spojených s přijetím dětí a zasvěcení do oblastí vývojové psychologie. Opakovaně se objevoval také podnět z řad osvojitelů zajistit v rámci příprav osobní kontakt s osvojitelskými rodinami. V tomto případě se jedná o poměrně jednoduchý požadavek, který by nepřinesl žádné velké náklady a v rámci přípravy budoucích pěstounů již bezproblémově funguje. Vzhledem k počtu osvojitelů na území celé České republiky by mohla být tato forma přípravy zajištěna přímo v místě bydliště nebo jeho blízkém okolí.

V rozhovorech pěstounů se mimo jiné objevil opakovaně názor, že by se měl přestat posilovat vliv biologických rodičů a ponechat dětem jejich fungující náhradní rodinu. Žadatelé absolvující přípravu pěstounskou péči v přednáškových blocích probírají také téma dítě v pěstounské péči a jeho biologická rodina. V této části by měli být žadatelé schopni přijmout skutečnost, že dítě má své rodiče, kteří jsou pro něj významní, jedná se tedy o tzv. dočasnou pěstounskou péči, v tom smyslu, že je možný návrat dítěte do jeho rodiny, pokud

pominou důvody, pro které bylo dítě rodičům odebráno. V tomto případě bych doporučovala v rámci příprav pěstounů se této problematice více věnovat tak, aby si pěstouni uvědomili, že touto péčí nevzniká vztah mezi pěstounem a dítětem trvale a pokud dítě vyrůstá v náhradní rodinně, stále je podporován styk dětí se svými biologickými rodiči, sourozenci a širší rodinou. O to více s perspektivou připravovaných změn.

Celý proces jednání od podání žádosti po příchod dítěte do rodiny byl hodnocen jako příliš zdlouhavý měl by se celkově urychlit. Tento požadavek je legitimní, znamenala by však nejprve jednání o možnosti upravení osnov příprav, případně legislativní změny. Přesto, že rodiče vnímají celý proces jako zdlouhavý, představuje pro ně toto poměrně dlouhé období možnost připravit se na převzetí dítěte do rodiny a případné zkrácení délky přípravy by se mělo realizovat na základě širší odborné diskuse.

Zejména k oblasti pěstounské péče se objevovala potřeba zajištění většího společenského uznání a podpory a rozvoje pěstounské péče. Lze souhlasit s tím, že objektivně se o oblasti náhradní rodinné péče se vede spíše odborná diskuse, která však nemá širší dopad na její propagaci a celkově na větší obeznámenost veřejnosti s touto oblastí. Tohoto cíle by šlo dosáhnout zejména zvýšením propagace náhradní rodinné péče formou diskusních pořadů v televizi, prostoru ve veřejnoprávních médiích a celkovou mediální prezentací přenosnosti náhradní rodinné péče ze strany Ministerstva práce a sociálních věcí ČR.

Námětem pro budoucí práce by mohlo být rozšíření počtu dotázaných rodin. Výzkumem se podařilo získat zajímavé podněty a závěry, pokud by byl výzkum realizován na větším počtu dotázaných, přinesly by získané odpovědi zvýšili validitu výsledků výzkumu a zjištěné množství doporučených změn.

Závěr

Bakalářská práce se věnovala tématu realizace a významu odborné přípravy pěstounů a osvojitelů v Olomouckém kraji. Hlavním cílem práce byla identifikace hlavních problémů pěstounů a osvojitelů po převzetí dítěte do rodiny a navržení případných změn pro odbornou přípravu budoucích pěstounů a osvojitelů.

V teoretické části jsou zpracovány základní informace o náhradní rodinné péči a následně je detailně zmapován proces zprostředkování pěstounské péče a osvojení. Výzkumná část se zabývala množstvím informací žadatelů o pěstounskou péči a osvojení před podáním žádosti, zhodnocení průběhu příprav, jejich kritické zhodnocení a doporučení, co by se mělo v celém procesu zprostředkování změnit. Z provedeného výzkumu vyplynuly základní problémy, které vnímali pěstouni a osvojitelé po převzetí dítěte do rodiny. Zároveň také došlo ke zhodnocení procesu odborné přípravy a podařilo se tak formulovat návrhy změn v procesu. Tomuto hodnocení se podrobněji věnuji v diskusi.

V bakalářské práci byla použita kvalitativní výzkumná strategie, strukturovaný rozhovor. V rámci výzkumné metodologie byly zvoleny induktivní a deduktivní metodologické kroky a výzkumné přístupy. Hlavní výzkumnou technikou byl strukturovaný rozhovor, který obsahoval deset otevřených otázek. Po vyhodnocení výsledků se ověřila vhodnost zvoleného kvalitativního výzkumu a realizace rozhovorů, které poskytly reprezentativní vhled do procesu zprostředkování náhradní rodinné péče.

Výzkumem bylo zjištěno, že absolvování příprav bylo hodnoceno převážně kladně, celá struktura byla hodnocena jako přínosná, pouze informovanost před podáním žádosti byla hodnocena jako nedostatečná. K doporučeným námětům a změnám byla uvedena potřeba absolvování většího množství rozhovorů s kvalifikovanými odborníky z oblasti zdravotnictví, psychologie a více informací teoretických. Byl zaznamenán podnět, aby v rámci příprav byl zajištěn osobní kontakt s osvojitelskými rodinami, které mají dlouhodobé zkušenosti. Také celý proces jednání od podání žádosti po příchod dítěte do rodin byl hodnocen jako příliš zdouhavý a měl by se urychlit. Připomínky byly k dlouhému období příprav a čekání na dítě. V oblasti pěstounské péče byly zjištěny potřeby většího společenského uznání a podpory rozvoje pěstounské péče zejména zvýšením propagace náhradní rodinné péče. Některá zjištění mohou být realizována pouze formou legislativních změn, podařilo se ale dojít také k některým podnětům, jejichž realizace by toto nevyžadovala a některé změny by nemusely vyžadovat zvýšení finančních nákladů na tuto oblast.

Bakalářská práce by mohla být přínosem pro pracovníky státní správy pro zkvalitnění práce v procesu zprostředkování žadatelů o náhradní rodinou péče, zejména pohled a vnímání rodin, které mají v péči děti v pěstounské péči nebo osvojení. Přínosem pro žadatele o pěstounskou péči a osvojení by mohlo být také zpracování informační brožury, která by přiblížila celý proces zprostředkování náhradní rodinné péče a byla dostupná lidem, kteří zvažují podání žádosti o svěření dítěte do pěstounské péče nebo osvojení. Práce by mohla být rozšířena zvýšením počtu dotázaných rodin a také by mohla být využita pro srovnání odborné přípravy v jednotlivých krajích.

Seznam použité literatury

- Bechyňová, V. Konvičková, M. (2008). *Sanace rodiny*. Praha: Portál.
- Bubleová, V. (2007) *Pěstouni mají právo na služby*. Praha:
- Hofrová, V. Rotreklová, E. a, b, c, d, e (2009) *Odborná příprava budoucích pěstounů a osvojitelů*. Brno:
- Jednací řád Poradního sboru Krajského úřadu Olomouc 2010.
- Klimeš, J. (2008) *Budování identity dítěte*. Praha:
- Kovařík, J. a kol. (2004) *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál.
- Matějček, Z. a kol. (1999) *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál.
- Matějček, Z. (1994) *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál.
- Matějček, Z. a kol. (2002) *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál.
- Matoušek, O. (1993) *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Portál.
- Matoušek, O. a kol. (2010) *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál.
- Možný, O. (2006) *Rodina a společnost*. Praha: Slon.
- MPSV d, e, f, g, h, j, i (2011): *Zprostředkování osvojení a pěstounské péče* [on-line] Dostupné dne 5.2.2011 z <http://www.mpsv.cz/cs7298>
- MPSV a, b (2011): *Průvodce pro náhradní rodinnou péče* [on-line]. Dostupné dne 5.2.2011 z <http://www.mpsv.cz/cs7294>
- MPSV (2011): *Průvodce osvojením* [on-line]. Dostupné dne 5.2.2011 z <http://www.mpsv.cz/cs7295>
- Neckář, P. (2009) *Adopce a pěstounská péče aneb jak na to*. (2009) Hradec Králové: Edice Radnice.
- Novotná, V. (2010) *K problematice pěstounské péče*. Právo a rodina.
- Novotná, V. (2004) *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: Linde.
- Průvodce náhradní rodinnou péčí*. a, b 2009.

Sdělení 1991, Úmluva o právech dítěte

Scholerová, J..E. (2002) *Adopce vztah založený na slibu*. Praha: Návrat domů.

Sobotková, I. (2007) *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.

Škoviera, A. (2007) *Dilema náhradní výchovy*. Praha: Portál.

Vágnerová, M. (2008) *Psychopatologie pro pomáhající profese. Rozšířené a přepracované vydání*: Praha: Portál.

Ústavní zákon. 1993. Listina základní práva a svobod

Zákon rodině. Zákon č. 94/1963 Sb., v účinném znění ke dni 1.1.2012.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Zákon č. 359/1999 Sb., v účinném znění ke dni 1.4.2012.

Zákon o sociálně právní ochraně dětí – Komentář. Zákon č. 359/1999 Sb., ve znění ke dni 1.4.2012.

Zákon o sociálních službách. Zákon č. 108/2006 Sb., v účinném znění ke dni 1.4.2012.

Zákon s státní sociální podoře. Zákon č. 117/1995 Sb., v účinném znění ke dni 1.4.2012.

Zákon o nemocenském pojištění. Zákon č. 187/2006 Sb., v účinném znění ke dni 1.4.2012.

Zákon o organizaci a provádění sociálního zabezpečení. Zákon č. 582/1991Sb., v účinném znění ke dni 1.4.2012.

Zákon, o důchodovém zabezpečení. Zákon č. 155/1995 Sb., v účinném znění ke dni 1.1.2012.

Zákon o matrikách, jménu, příjmení. Zákon č.301/2000 Sb., v účinném znění ke dni 1.4.2012.

Zákon o evidenci obyvatel a rodných číslech. Zákon č. 133/2000 Sb., v účinném znění ke dni 1.1.2012.

Zákon o cestovních dokladech. Zákon č. 329/1999 Sb., v účinném znění ke dni 1.1.2012.

Zákon o životním a existenčním minimu. Zákon č. 110/2006 Sb., v účinném znění ke dni 1.1.2012.

Zákon o pomoci v hmotné nouzi. Zákon č. 111/2006 Sb., v účinném znění ke dni 1.4.2012.

Zeulová, D. (2006) *Domova je místo, odkud tě nevyhodí*. Olomouc.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Žádost o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se pěstouny

Příloha č. 2 – Žádost o svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů

Příloha č. 3 - Dotazník pro žadatele o svěření dítěte do náhradní rodinné péče – A

Příloha č. 4 - Svěření dítěte do náhradní rodinné péče – B

Příloha č. 5: Vybrané statistiky náhradní rodinné péče v Olomouckém kraji v roce 2011

Příloha č. 1 – Žádost o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se pěstouny

MAGISTRÁT MĚSTA OLOMOUCE
Odbor sociální pomoci
Horní náměstí, Olomouc, pracoviště Kosmonautů 10,772 00

Oddělení péče o rodinu a děti

Věc: Žádost o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát pěstouny

Žadatelka (jméno a příjmení):

Datum narození:

Trvalé bydliště:

Adresa pro doručování:

Č. OP (č. pasu):

Žadatel (jméno a příjmení):

Datum narození:

Trvalé bydliště:

Adresa pro doručování:

Č. OP (č. pasu):

Žádám o zařazení do evidence žadatelů **vhodných stát se pěstouny** podle § 21 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Beru na vědomí, že pokud krajský úřad nezprostředkuje pěstounskou péči do 3 let od právní moci rozhodnutí o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se pěstouny, zašle kopii údajů z této evidence do 15 dnů od skončení uvedené lhůty Ministerstvu práce a sociálních věcí České republiky pro zařazení do evidence pro zprostředkování pěstounské péče ministerstvem.

Souhlasím s tím, že orgán sociálně-právní ochrany dětí zprostředkující pěstounskou péči je oprávněn zjišťovat další potřebné údaje, zejména o tom, zda způsobem svého života budu zajišťovat pro dítě vhodné výchovné prostředí, a dále je oprávněn kdykoliv zjišťovat, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností uvedených ve spisové dokumentaci.

Souhlasím také s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny.

V dne.....

.....

podpis žadatele

.....

podpis žadatelky

Příloha: vyplněný dotazník a jeho přílohy

Příloha č. 2: Žádost o svěřeni dítěte do péče budoucích pěstounů

MAGISTRÁT MĚSTA OLOMOUCE
Odbor sociálních věcí

Horní náměstí, Olomouc, pracoviště Hálkova 20, 779 11

Oddělení péče o rodinu a děti

Žádost o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů

podle § 69, odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb. o rodině a § 19 odst.1 písm. a) zákona č. 359/1999 Sb.
o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Žadatelka :

Datum narození:

Trvalé bydliště:

č.OP:

Žadatel :

Datum narození :

Trvalé bydliště:

č.OP:

Žádáme o svěřeni nezl., nar., umístěného ve
Sdružených zařízeních pro péči o dítě, do péče budoucích osvojitelů.

Oznámením Krajského úřadu Olomouckého kraje - odborem sociálních věcí ze dne
..... jsme byli vyrozuměni o tom, že jsme vhodnými osobami stát se osvojiteli nezl
..... S nezletilým jsme se seznámili a rozhodli se převzít ho do své
péče za účelem jeho osvojení.

V Olomouci dne

Jednala a zapsala:

Dotazník pro žadatele o svěřeni dítěte do náhradní rodinné péče - A

osvojení , pěstounská péče , poručenství , jiné

datum podání žádosti:

I. OSOBNÍ ÚDAJE

jméno a příjmení:

rodné příjmení:

datum a místo narození:

rodné číslo:

bydliště (číslo popisné, číslo orientační, okres, obec a část obce):

státní příslušnost:

národnost:

stav:

náboženské vyznání:

číslo občanského průkazu (pasu):

VZDĚLÁNÍ (název školy, obor)

základní:

vyučen/a v oboru:

středoškolské:

vysokoškolské:

jiné odborné zkoušky:

ZAMĚSTNÁNÍ (název zaměstnavatele, profese, postavení v zaměstnání apod.)

ZÁJMY A ZÁLIBY (vypsát + kolik času jim týdně věnujete apod.)

jste členem:

zájmového sdružení:

sportovního oddílu:

občanského sdružení:

politické strany:

náboženské společnosti:

jiné:

Pracoval/a jste či pracujete s dětmi ano/ne

ZDRAVOTNÍ STAV

• - trpíte postižením:

tělesným , smyslovým nebo duševní poruchou ano/ne

pokud ano, jedná se o stav vrozený , trvalý , dlouhodobý , krátkodobý ?

• nemoci, na které se léčíte:

léčil/a jste se či léčíte se ze závislosti ano/ne

drogové , alkoholové , hráček , jiné , jaké.....

• jiné údaje o vašem zdravotním stavu (alergie, dlouhodobé užívání léků apod.)

RODIČE

Matka

jméno a příjmení:

rodné příjmení:

datum a místo narození:

zemřela v roce:

příčina úmrtí:

Otec

jméno a příjmení:

datum a místo narození:

zemřel v roce:

příčina úmrtí:

Sourozenci

ano/ne

kolik:

kolikátý/á jste v pořadí:

MANŽELSTVÍ

manžel/ka

jméno a příjmení:

rodné příjmení:

datum a místo narození:

rodné číslo:

datum uzavření sňatku:

délka společného soužití před sňatkem:

pořadí manželství:

Jste-li rozveden/a:

ano/ne

kolikrát:

v roce:

Kdo podal návrh na rozvod a z jakého důvodu:

z předchozích manželství se narodily děti

ano/ne

počet:

Jste s dětmi v kontaktu

ano/ne

jak často:

Žije s vaší rodinou někdo ve společné domácnosti

ano/ne

(kdo, proč, jak dlouho, jak se účastní vašeho společného života apod.)

jméno a příjmení:

datum narození:

vztah:

zdravotní stav (event. léčba):

BYTOVÉ POMĚRY

(uved'te, vlastnický vztah k bytu nebo domu, kde žijete, jak velký obýváte dům nebo byt, máte-li zahradu, vybavení domácnosti, okolí apod.)

OSTATNÍ MAJETKOVÉ POMĚRY

VAŠE FINANČNÍ SITUACE

příjmy pravidelné	ano/ne	ve výši:	
příjmy nepravidelné, občasné	ano/ne		
dávky státní sociální podpory výši:	ano/ne	jaké:	ve
dávky sociální péče výši:	ano/ne	jaké:	ve
soudem určená vyživovací povinnost:	ano/ne	ve výši:	
jiná platební povinnost: výši:	ano/ne	jaká:	ve

II. ÚDAJE O DĚTECH

1) jméno a příjmení:

datum narození:

současný pobyt:

dítě je vlastní , osvojené , v pěstounské péči , manžela/ky , jinak

zdravotní stav:

prodělal/a běžná dětská onemocnění:

- trpí postižením tělesným , smyslovým nebo duševní poruchou
ano/ne
 - pokud ano, jedná se o stav vrozený , trvalý , dlouhodobý , krátkodobý ?
 - dlouhodobě se léčí:
 - ostatní údaje:
-

2) jméno a příjmení:

datum narození:

současný pobyt:

dítě je vlastní , osvojené , v pěstounské péči , manžela/ky , jinak

zdravotní stav:

prodělal/a běžná dětská onemocnění:

- trpí postižením tělesným , smyslovým nebo duševní poruchou
ano/ne
- pokud ano, jedná se o stav vrozený , trvalý , dlouhodobý , krátkodobý ?
- dlouhodobě se léčí:
- ostatní údaje:

3) jméno a příjmení:

datum narození:

současný pobyt:

dítě je vlastní , osvojené , v pěstounské péči , manžela/ky , jinak

zdravotní stav:

prodělal/a běžná dětská onemocnění:

- trpí postižením tělesným , smyslovým nebo duševní poruchou ano/ne
- pokud ano, jedná se o stav vrozený , trvalý , dlouhodobý , krátkodobý ?
- dlouhodobě se léčí:
- ostatní údaje:

4) jméno a příjmení:

datum narození:

současný pobyt:

dítě je vlastní , osvojené , v pěstounské péči , manžela/ky , jinak

zdravotní stav:

prodělal/a běžná dětská onemocnění:

- trpí postižením tělesným , smyslovým nebo duševní poruchou ano/ne
- pokud ano, jedná se o stav vrozený , trvalý , dlouhodobý , krátkodobý ?
- dlouhodobě se léčí:
- ostatní údaje:

Uveďte, zda jste vychovával/a, vychoval/a nějaké dítě, současný styk s tímto dítětem, jeho věk, problémy, které se během výchovy vyskytly, vaše výchovné poznatky a tendence, uveďte i jiné zkušenosti a poznatky z práce s dětmi:

Datum:

Podpis žadatele/ky:

postižení smyslové ano/ne/nevím/v žádném případě

duševní porucha ano/ne/nevím/v žádném případě

jiné onemocnění ano/ne/nevím/v žádném případě

Jaké onemocnění by vám nevadilo?

léčitelné

neléčitelné

vzhledově zjevné

jiné

o

VAŠE PŘEDSTAVY O DÍTĚTI A JEJICH ZDUVODNĚNÍ:

Pohlaví:

Věk:

Vzhled, povaha, původ apod.:

Zdravotní stav /intelekt/ dítěte:

Jiné:

Podpis žadatelky:

Podpis žadatele:

Datum

PŘÍLOHY K DOTAZNÍKU:

1. Fotografie žadatelů /ne starší 1/2 roku/
2. Ověření stát. občanství
3. Kopie rodných listů
4. Kopie oddacího listu
5. Příloha k dotazníku – lékařské vyšetření
6. Potvrzení zaměstnavatele o příjmech /popř. kopie daňového přiznání .../
7. Pracovní hodnocení
8. Jiné dle dožádání orgánu sociálně právní ochrany

Příloha č. 5: Vybrané statistiky náhradní rodinné péče v Olomouckém kraji v roce 2011

Název ORP	Osvojení				Pěstounská péče						Počet obyvatel ORP k 31.12.2008
	Počet podaných žádostí o osvojení			Počet osvojených dětí na základě rozhodnutí	Počet podaných žádostí o pěstounskou péči			Počet dětí v pěstounské péči			
	z toho		celkem		z toho		celkem	z toho		celkem	
	nevyřízených k 1.1.2011	podaných za sledovaný rok			nevyřízených k 1.1.2011	podaných za sledovaný rok		Počet dětí k 1.1.2011	Počet dětí umístěných během roku		
Hranice	8	4	12	3	3	8	11	31	6	37	34823
Jeseník	1	1	2	1	0	5	5	58	13	71	41404
Konice	4	1	5	1	0	0	0	4	0	4	11297
Lipník nad Bečvou	3	0	3	0	1	0	1	11	3	14	15457
Litovel	4	1	5	0	3	2	5	20	6	26	23627
Mohelnice	0	1	1	0	0	1	1	11	1	12	18727
Olomouc	59	6	65	2	10	6	16	121	20	141	160720
Prostějov	1	15	15	1	12	9	21	80	20	100	98862
Přerov	18	3	21	7	4	1	5	46	9	55	84442
Šternberk	11	1	12	1	0	2	2	17	3	20	23921
Šumperk	19	3	22	4	14	11	25	43	4	47	72189
Uničov	4	0	4	0	0	5	5	8	5	13	23071
Zábřeh	6	3	9	1	2	0	2	22	2	24	33597
celkem	138	39	176	21	49	50	99	472	92	564	642137

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí, Statistický výkaz za rok 2011.